

Amsterdam Wastelands en Crowdsourced Urbanisme

Een onderzoek naar de inzet van digitale technologieën door de gemeente Amsterdam om de stedeling te betrekken bij stadsplanning ter ondersteuning van tijdelijkheid.

Roos van de Weerd

3570606

Marta Zarzycka

Martijn de Waal

Master thesis Nieuwe Media & Digitale Cultuur

Universiteit Utrecht

2011-2012

“[...]what makes a city a city is the temporary elements within it: the people, the hot dog vendors, the signs, the road constructions, the demonstrations, the ebb and flow of humanity.”

Adam Nowek, blogger of the Pop-Up City

Trefwoorden: Digitale Cultuur, Digitale technologie, Crowdsourcing, Collectieve Intelligentie, Stadsplanning , Urbanisme, Tijdelijkheid, Amsterdam

Samenvatting:

De ruimtelijke ontwikkeling van Amsterdam is vastgelopen. De ongezonde hoeveelheid aan leegstand in de stad is een actuele en relevante uitdaging. De relevantie om de stad, stadsplanning en haar beleid te onderzoeken is groot in het licht van groeiende steden anno 2012 en de invloed van technologie op deze groei.

Deze scriptie combineert vergelijkend literatuuronderzoek vanuit New Media en Urban Studies en websiteanalyses van platformen van de gemeente Amsterdam. Het onderzoek laat zien op welke manier technologie de mogelijkheid biedt stedelingen te betrekken in een dialoog over de stad, het cultiveren van vertrouwen in de relatie met architecten en ontwikkelaars, en het legitimeren van de rol die is weggelegd voor de stedeling om complexe stedelijke dilemma's op te lossen.

Het begint met een verkenning van de omstandigheden en drijfveren die ten grondslag liggen aan het hedendaagse urbanisme, welke de relevantie toont van *tijdelijkheid* als permanente conditie. Vervolgens wordt er uitgebreid op de theorieën crowdsourcing en collectieve intelligente ingegaan, in het kader van stadsplanning. Toepassingen als crowdsourcing en collectieve intelligentie onderstrepen de relevantie van het nemen van 'ownership' door zowel stedelingen als overheid, in dit geval de gemeente Amsterdam. In de analyses van de websites wordt duidelijk dat digitale technologieën en nieuwe media per uitstek de affordances dragen ter ondersteuning van kortstondig invulling. Technologie moet echter niet als magie worden ervaren, enkel het aanbieden van een platform is geen garantie voor succes. Het betrekken van de probleemeigenaar bij het probleem en het proces om dit probleem op te lossen is een aanbeveling: het resulteert in grotere betrokkenheid van stedelingen.

Inhoud

Samenvatting	3
Voorwoord	7
Inleiding	9
Structuur scriptie.....	10
Methode	11
Discours	11
1. Stedelijke context; de drijfveren en omstandigheden die ten grondslag liggen aan het hedendaagse urbanisme	13
1.1 Globalisatie	13
1.2 Homogenisering.....	14
1.3 Moderniteit	15
1.4 Het Nieuwe Werken	16
1.5 Leegstand.....	16
1.6 Tijdelijkheid binnen architectuur.....	17
Ter afsluiting.....	18
2. Crowdsourcing en collectieve intelligentie; worden ‘gewone’ stedelingen pioniers?	19
2.1 Collectieve ‘intelligentie’ en ‘wisdom’ of the crowds?	23
2.2 ‘Crowdsourced placemaking’	25
Ter afsluiting.....	26
3. De gemeente Amsterdam en de operationalisering van digitale innovatie in het kader van tijdelijkheid	28
3.1 Leegstand in Amsterdam	28
3.2 Test-case 1: het digitale overzicht van braakliggend terrein Amsterdam.....	31
3.3 Test-case 2: de website AmsterdamOpent.nl.....	36
Ter afsluiting.....	40

Conclusie	41
Bibliografie	43

Voorwoord

Deze scriptie is ontstaan vanuit mijn liefde voor steden en interesse in nieuwe media. Ze bevat een verkenning van digitale mogelijkheden in een steeds complexer wordende stedelijke omgeving, waarin vele ontwikkelingen elkaar in rap tempo opvolgen en verschillende culturen samenleven. Mijn onderzoek heeft me vertrouwen gegeven in het belang van experiment en innovatie binnen de digitale cultuur. De creativiteit en levendigheid van een stad hangen sterk af van allerlei initiatieven en de input van stedelingen moet hierbij niet worden onderschat. Ik studeer dan ook af met een onderzoek dat mijn houding ten opzichte van nieuwe media en digitale cultuur ondersteunt, kritisch doch opgetogen, en heb vertrouwen mijn eigen bijdrage te kunnen leveren in het verspreiden van mediawijsheid in een toenemende digitale wereld.

Ik wil mijn geluk uitspreken in een bijzondere stad als Amsterdam te wonen, het middelpunt van mijn onderzoek. Ik dank specifiek mijn studiegenoot Antoine van Echtelt, die gedurende deze master een eindeloos heldhaftige sparringpartner is gebleken. Daarnaast dank voor mijn begeleiders Marta Zarzycka en Martijn de Waal, die klaarstonden waar nodig en me vertrouwen boden gedurende het schrijfproces. Tenslotte was deze scriptie niet mogelijk geweest zonder support van een aantal speciale mensen uit mijn directe omgeving. Aan hen dan ook dank voor het wegnemen van onzekerheden, het onderstrepen van vertrouwen en het leveren van inspiratie, zowel voor mijn scriptie als voor het leven.

Roos van de Weerd

Inleiding

De ruimtelijke ontwikkeling van Amsterdam is vastgelopen. Een enorme oppervlakte aan leegstand en braakliggend terrein tekent de stad anno 2012. Het lijkt alsof deze leegstand direct voortgekomen is uit de crisis, en toch was er in 2009 al een toename aan leegstand in de stad te vinden. Er is een onoverbrugbare kloof ontstaan tussen vraag en aanbod, die zich uit in leegstaand vastgoed (Van Tuijl & Bergevoet, 2012). Een vijfde van de stad wordt niet gebruikt.

In Nederland zijn er om uiteenlopende redenen veel gebieden niet in gebruik. De druk op het gebruik van deze ruimten is groot en dit maakt het aantrekkelijk ze in te vullen met tijdelijke initiatieven. De gronden worden zo op een tijdelijke manier ‘geactiveerd’ en nuttig gemaakt. Tijdelijke functies kunnen variëren van natuur tot recreatie, tijdelijke bebouwing of infrastructuur. Deze tijdelijkheid is ook een manier om in te spelen op een onzekere toekomst. Krimpende bevolking, klimaatverandering en bijvoorbeeld fluctuerende vervoersstromen maken lange termijn beleid lastig. Het invullen van de leegstand staat inmiddels hoog op de agenda en krijgt veel bestuurlijke aandacht.

Parallel aan deze ontwikkeling staat de steeds dwingender vraag van burgers en consumenten aan regering en organisaties om open te werk te gaan. Het ‘open source’ klimaat dringt door op verschillende niveaus van bedrijf- en bestuursvorming. Steden, regeringen en gemeentes lijken in zowel binnen als buitenland steeds meer ruimte te geven aan inbreng van burgers door ze te laten meedenken in stadsplanning. Bristols ‘BristolRising’ en New Yorks ‘Change By Us NYC’ zijn mooie voorbeelden van digitale platformen die de burger vragen om inbreng bij het proces van stadsplanning.¹

In het licht van deze *open source* claims, poogt de gemeente Amsterdam inbreng van de burgers toe te laten. Dit doet ze onder andere door het lanceren van platformen en wedstrijden om burgers te laten meedenken in stadsplanning. De burgers wordt gevraagd naar initiatieven voor de tijdelijke invulling van de leegstand. De door de gemeente gedragen middelen worden vaak met enorme beloftes rondom participatie en open source gelanceerd. Deze beloftes lokken vragen uit rondom de idealen en doelen van de gemeente. En ze vragen om een verkenning van de open source praktijk van urbanisme. Wat is *crowdsourcing* en wat zijn de beloftes van crowdsourcing? In hoeverre komt hierbij het technologisch imaginaire naar voren en welke beloftes beslaat dat dan?

Nieuwsgierigheid naar de operationalisering van deze concepten leidt tot het startpunt en de thesis van dit onderzoek:

Digitale platformen van de gemeente Amsterdam vervullen een ondersteunende functie/rol in de toenemende relevantie van het fenomeen tijdelijkheid bij stadsplanning.

¹ Zie <http://bristolrising.com> en <http://nyc.changeby.us/#start>.

Tijdelijkheid in stadsplanning heeft een dominante positie verkregen en ik laat zien op welke manier technologie de mogelijkheid biedt stedelingen te betrekken in een dialoog over de stad, het cultiveren van vertrouwen in de relatie met architecten en ontwikkelaars, en het legitimeren van de rol die is weggelegd voor de stedeling om complexe stedelijke dilemma's op te lossen.

Structuur scriptie

Vanuit een breed perspectief begint hoofdstuk 1 met een onderzoek naar stedelijke ontwikkeling en haar bredere context anno 2012. Welke complexe factoren vormen en beïnvloeden de stedelijke omgeving? Waar komt de enorme hoeveelheid aan leegstand vandaan? Is tijdelijk gebruik een opkomend fenomeen te noemen? Theorieën uit Urban Studies (globalisatie, homogenisering, de-industrialisatie) en Sociale Wetenschappen (vloeibare moderniteit) laten door middel van onder andere globalisering en de crisis de opkomst en waarde van tijdelijkheid in stedelijke context zien.

Na de creatie van een mondiale (zowel digitale als analoge) context in hoofdstuk 1 focust deze scriptie op de ontwikkelingen in Amsterdam. Amsterdam blijkt een vruchtbare grond voor initiatieven en de gemeente lijkt actief te werken aan een open source benadering van urbanisme.

Hoofdstuk 2 vervolgt met een onderzoek naar de beloftes van crowdsourcing en collectieve intelligentie binnen het kader van stedelijke planning. Welke begrippen worden gehanteerd? Welke ideologische connotaties dragen ze? Hoe worden ze ingezet ter ondersteuning van stadsplanning en in hoeverre is dit een goed idee? Verschillende concepten (wisdom of the crowds, collectieve intelligentie, crowdsourcing) uit New Media Studies helpen te begrijpen hoe groepen mensen worden 'geactiveerd' en 'afgetapt' omwille van informatie, ideeën, kennis en expertise en hoe dit een nuttige toevoeging kan zijn aan het proces van stadsplanning. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de theorieën van onder andere Henry Jenkins, Pierre Lévy, Van Dijck & Nieborg en Rushkoff.

In hoofdstuk 3 analyseer ik twee platformen van de gemeente Amsterdam. Amsterdam blijkt net als Berlijn een vruchtbare grond voor tijdelijke initiatieven en stedelijke interventies (Brabham, 2012). Door middel van verschillende door de gemeente opgezette digitale platformen tracht ze meer inbreng van de stedeling te verkrijgen. Hoe zet de gemeente Amsterdam nieuwe media en digitale technologieën in om het toeval ruimte te geven, maar initiatieven niet aan het toeval over te laten? Hoe kan de gemeente tijdelijkheid organiseren? Hoe wordt technologie ingezet om stedelingen te betrekken in een dialoog, hun vertrouwen te cultiveren en ze te betrekken in stedelijke dilemma's zoals in dit geval leegstand en de tijdelijke invulling hiervan? Het onderzoeken van de platformen laat zien dat er veel idealen ten grondslag liggen aan de operationalisering van concepten als crowdsourcing en collectieve intelligentie.

Methode

Vergelijkend literatuuronderzoek ontleend aan Urban Studies & New Media Studies

De combinatie van literatuur uit zowel Urban Studies, Sociale wetenschappen en New Media Studies helpt in deze thesis licht te werpen op stadsplanning en het gebruik van nieuwe media. Het vergelijkende literatuuronderzoek wordt crossdisciplinair aangepakt. Het naast en tegenover elkaar zetten van verschillende onderzoeken en inzichten uit New Media Studies, Sociologie en Urban Studies levert waardevolle nieuwe inzichten voor de cultuur. Inzichten die nodig zijn om het nog jonge paradigma te vestigen of te bevragen.

Vanuit New Media Studies bekijk ik de invloeden van nieuwe technologieën in de samenleving en de beloftes meegebracht door deze technologieën. Literatuur en theorieën uit Urban Studies leveren een perspectief om de hedendaagse stad te bestuderen, de complexe factoren die deze stad vormen te belichten, en te bekijken hoe mensen zich tot een stad en haar bestuur verhouden.

Websiteanalyse platformen gemeente Amsterdam

In dit onderzoek worden twee tools van de gemeente Amsterdam onderzocht. Deze tools zijn alle in 2012 gelanceerd, met verschillende doeleinden (stimuleren van wisselwerking tussen gemeente en stedeling, informatie bieden, bieden van platform). Ik onderzoek ze op hun idealen, doelen en statistieken en kijk naar de beloftes die per beeld en tekst worden overgebracht naar de bezoekers. Door middel van deze tools probeert de gemeente Amsterdam expliciet digitale toepassingen als crowdsourcing en collectieve intelligentie te operationaliseren om de stedeling te betrekken in het dilemma van de leegstand. Het onderzoek van deze tools laat zien dat de platformen vormgegeven zijn, zowel het design als de beloofde impact dragen ideologische beloftes en moeten niet worden benaderd als allesomvattende toepassing. Ze helpen echter wel mee een dialoog met de stedeling te creëren. Argument is dus dat technologie een dialoog kan aanwakkeren maar niet kan starten.

Discours

Dit onderzoek poogt een bijdrage te leveren aan de debatten die zich afspelen rond de vorming van de hedendaagse stad en hoe deze invloed heeft op de bewoners. Dit debat wordt zowel door theoretici uit Urban Studies als New Media Studies gevoerd. De relevantie om de stad, stadsplanning en haar beleid te onderzoeken vanuit New Media Studies is groot in het licht van groeiende steden anno 2012 en de invloed van technologie op deze groei. Ook tijdelijke invulling door middel van pop-up initiatieven heeft nog relatief weinig aandacht gekregen met het oog op de rol van nieuwe media. Amsterdam specifiek heeft een ongezond percentage leegstand. Experiment en innovatie om deze leegstand tijdelijk te activeren is hard nodig.

Digitale producten, toepassingen en diensten zijn langzaam deel uit aan het maken van ons alledaags leven. Het is juist nu van belang de mogelijke toekomstscenario's te verkennen. Het

experiment en denken rond de open source praktijk van urbanisme zijn erg relevant voor innovatie in planning in urbanisme. Ze kunnen leiden tot nieuwe ontwerpen, een nieuwe strategie voor toekomstige steden. De contributie van de stedeling, middels een open source benadering, kan daarbij niet worden onderschat.

Zoals Martijn de Waal stelt in *De Stad Als Interface*: “De opkomst en het gebruik van digitale media zijn nog niet uitgekristalliseerd. Er zijn een aantal verschillende scenario’s mogelijk, en die hangen mede af van de ontwerpbenadering waarmee digitale media worden ingezet in het stedelijk ontwerp als ook van de manier waarop gebruikers deze media al dan niet zullen omarmen. Dat maakt het dus enerzijds lastig en tegelijkertijd hoogst relevant om uitspraken te doen over de mogelijke impact van digitale media op de stedelijke openbaarheid” (2012, p. 46).

De testcases in deze scriptie laten zien op welke verschillende manieren het gebruik van digitale media in steden vorm *kan* krijgen. Hoe deze richtingen zich ontwikkelen staat nog open, de cases bieden een glimp op de toekomst.

1. Stedelijke context; de drijfveren en omstandigheden die ten grondslag liggen aan het hedendaagse urbanisme.

Ondanks het feit dat steden worden beschouwd als veranderende, dynamische plaatsen - nooit af en altijd in aanbouw - is het erg moeilijk bestaande stedelijke structuren te veranderen (Hommels, 2005; Groth & Corijn, 2005). Ze raken verstokt, onveranderlijk, en veilig verankerd in hun geschiedenis alswel in die van hun dichtbij omgeving. Dit hoofdstuk laat aan de hand van de drijfveren en omstandigheden die ten grondslag liggen aan het hedendaags urbanisme de toenemende relevantie zien van tijdelijkheid in de stedelijke planning.

Om dit aan te tonen plaats ik de hedendaagse stad binnen grotere ontwikkelingen. Wat typeert de hedendaagse stad als materieel verschijnsel en als samenleving? Welke complexe krachten spelen mee in het vormen van de hedendaagse stad? Er wordt in dit hoofdstuk specifiek gekeken naar grotere ontwikkelingen binnen Europa om zo een context te scheppen voor het onderzoek dat zich richt op de stad Amsterdam. Wat kunnen we leren van het hedendaagse landschap die de notie van de stad beïnvloedt?

De afgelopen tientallen jaren hebben Westerse steden onder druk gestaan van grote sociale, economische en culturele transformaties (Groth & Corijn, 2005). In mei 2007 leefde voor het eerst meer dan 50% (ongeveer drie van de zes miljard) van de bevolking in steden. De United Nations heeft voorspeld dat dit percentage in 2020 gestegen zal zijn naar 75% van de wereldbevolking. Deze voorspellingen zijn van groot belang in onderzoek naar steden en de manier waarop deze in de toekomst ingericht gaan worden. Vooral als je bedenkt dat steden maar zo'n 3% van het wereldoppervlak beslaan. Op dit moment zijn er al steden met meer dan 10 miljoen inwoners, denk aan Shanghai (15,9 miljoen), Bombay (13 miljoen), New York, Karachi of Delhi. Dit soort steden leveren nieuwe vraagstukken over de beleving van publieke ruimtes, de interactie en verhouding met de omgeving, participatie van burgers in beleid- en besluitvorming en de vorming van stedelijke publieken.

1.1 Globalisatie

Steden zijn van grote invloed op land en regio en in zowel steden als regio liggen de gevolgen van globalisering voor het oprapen. Het proces van de wereldwijde politieke, culturele en economische

integratie resulteert in de wereldwijde verknoping van steden.² Het is onder andere een gevolg van geïntegreerde informatietechnologieën, maar ook van het gebruik daarvan door de samenleving, haar instituten en haar cultuur (Castells, 2000). Door de globalisatie vindt schaalvergroting plaats, het kapitalisme is wereldwijd verspreid en de consumentencultuur is versterkt. De gevolgen van globalisering beïnvloeden de manier waarop we ruimte en tijd beleven (Smith, 2003) en de sociale, economische en culturele transformaties veroorzaken geleidelijk veranderingen in stedelijke politiek en ontwikkeling (Groth & Corijn, 2005).

Een invloedrijke stem in de literatuur rondom globalisatie is stedelijk socioloog Manuel Castells geweest met zijn trilogie *'The Information Age: Economy, Society and Culture'* (1996; 1997; 1998). Castells definieert globalisatie als een *network society* geplaatst in de ruimte als een samenkomst van links, connecties en relaties. Hij noemt dit de *space of flows* (1996, p.411-412) en volgens hem is onze maatschappij hier omheen geconstrueerd. Flows van kapitaal, informatie en technologie, waar kapitaal de meest belangrijke is. Deze space of flows representeert de nieuwe ruimtelijke logica van de informatie eeuw (Smith, 2003). Groth en Corijn kaarten de complexe situatie aan die ontstaat binnen steden nu ze in een driezijdige relatie staan met de wereld, het eigen land en de lokale cultuur en samenleving (2005). Ze moeten zich aanpassen aan de wereldwijde *flows* en tegelijkertijd reageren op sociale en culturele veranderingen in hun stadsplanning en –ontwikkeling. Waar steden voorheen als geheel vrij homogeen toonden is het nu een *melting pot* van verschillende leefpatronen- en culturen. Socioloog Saskia Sassen stelt dan ook dat stadsbewoners het plaatselijke gaan ervaren als een soort micro-omgeving met een mondiale reikwijdte (De Waal, 2012, p.39).

1.2 Homogenisering

Door de steeds meer vervagende concepten van cultuur, tijd en ruimte worden oorspronkelijke mentale grenzen overschreden en raken ze vervaagd. Tradities, eetpatronen, muziek, religie, en andere lokale ‘verschillen’ reizen grenzen over waardoor steeds meer gebieden in de wereld op elkaar zijn gaan lijken. Steden konden zich eerder makkelijker profileren, zich door hun omgeving en gebruiken onderscheiden. En daardoor identificeerden hun bewoners zich ermee. Deze profilering wordt steeds lastiger door toenemende homogenisering. Steden gaan steeds meer op elkaar lijken, beargumenteert ook Martijn de Waal in zijn proefschrift:

Bij elkaar leidt het ertoe dat het stedelijk landschap verandert van een stad met een duidelijk herkenbaar centrum en andere plekken die een belangrijke symbolische waarde kunnen hebben, tot een diffuus stedelijk veld, een eindeloze zichzelf repeterende aaneenschakeling van winkelcentra, megastores, fast-food ketens en andere ‘non-places’ (2012, p.36).

² Dit gebeurt zowel figuurlijk als letterlijk; in China worden de metropolen Shenzhen en Hong Kong alleen nog gescheiden door de Shenzhen-rivier.

Vervolgens zijn er theoretici die juist beargumenteren dat we neigen naar lokalisering (Wellman, 2002). Glocalisering komt voort uit het samenvoegen van de begrippen globalisering en lokalisering. Men bedoelt hiermee de behoefte naar lokale en regionale worteling. Deze behoefte is een aspect van de culturele dimensie van globalisering (Wellman, 2002). Als tegenhanger of reactie op homogenisering ontstaat de tendens de ‘eigen identiteit’ en ‘traditie’ te reconstrueren, weer toe te eigenen en culturele uitingen te koesteren. We willen weer weten waarom onze omgeving zo bij ons past.

Het concept van *glocalization* doet er in dit onderzoek toe, omdat het past in het *postmoderne* gedachtegoed. Het zet zich af tegen het innovatiegedreven, maakbare, universele *moderne*. Het concept Postmodern keert zich tegen het geloof van een volledig perfecte maakbare wereld (McGuigan, 2006). Dit afnemen van het geloof in perfectie geeft ruimte voor tijdelijkheid als permanente factor. De toenemende veranderlijk complexe samenleving wordt door de socioloog Zygmunt Bauman uitgelegd middels het concept vloeibare moderniteit.

1.3 Moderniteit

Bauman beargumenteert dat we in de laatste 40 à 50 jaar van een fase van ‘solid modernity’ naar een ‘liquid’ fase zijn verschoven. Met vaste moderniteit bedoelt Bauman dat we na tot halverwege de 20e eeuw in de mogelijkheid van een volledig perfecte rationele wereld geloofden. Verandering was maar tijdelijk, het was slechts een kwestie van genoeg informatie, kennis en technische skills verzamelen om de volledig perfecte wereld te creëren die geen verandering meer nodig had (Bishop & Williams, 2012). Ervaringen in deze vaste moderniteit waren cumulatief, opgedane ervaringen of kennis bleven hun waarde behouden in een langzaam veranderende wereld (Bauman, 2004). Deze strategie lijkt niet meer toepasbaar in een ‘vloeibare moderniteit’. Volgens Bauman geloven we er inmiddels niet meer in dat perfectie kan worden bereikt; voor het eerst in de geschiedenis ziet de mens dat tijdelijkheid een “[...] permanente conditie van het menselijk leven” is (Bishop & Williams, 2012, p.21). Specifiek na het vallen van de Berlijnse muur en het einde van het communisme zijn we de wereld anders gaan zien, beargumenteren Bishop & Williams (2012, p. 23). Op dat moment vond er een fundamentele wending plaats in ons perspectief op de wereld. Klimaatveranderingen, natuurrampen zoals de tsunami in 2004, orkanen zoals Katrina in 2005, aardbevingen in Haïti en Chili in 2010, Japan in 2011, dragen bij aan het idee dat door de mens gemaakte structuren, en zelfs de mensheid zelf kwetsbaar en tijdelijker zijn dan misschien op voorhand gedacht (Bishop & Williams, 2012). Tegelijkertijd heeft de financiële crisis vanaf 2008-2009 haar steentje bijgedragen aan ons afnemende geloof in groei. “As a result faith in the ability of global laissez-faire capitalism to provide continued growth and prosperity has been significantly undermined” (Bishop & Williams, 2012, p. 23).

Dit vereist de ontwikkeling van gedragingen in een wereld van constante verandering (Bauman, 2004). Binnen vloeibare moderniteit moet men leren te leven aan de hand van drie omstandigheden: onzekerheid, leven met risico’s die per definitie niet in te calculeren zijn en leren

handelen met verschuivend vertrouwen (Bauman, 2004). Vanuit deze tijdelijkheid ontstaan ambivalente gevoelens en onzekerheid, want tijdelijkheid brengt een aantal uitdagingen met zich mee. Bishop en Williams introduceren het begrip ‘nomadisme’ waarbij de mens zijn leven leidt als een toerist reizend van plaats naar plaats, met veranderende banen, partners en waardes (2012, p.21). Er wordt van individuen verwacht dat ze flexibel zijn en hun tactieken snel aanpassen als er kansen daar zijn om te benutten. “We choose to be mobile and free, we require room for new ideas and working hours that match our flow of thought” (Hospers & Van Dalm, 2005, p.9). Deze verandering in de manier van leven is ook op de werkvloer goed te zien. Het wordt in het populaire discours ook wel het ‘Nieuwe Werken’ genoemd.

1.4 Het Nieuwe Werken

Een studie van het Chartered Management Institute voorspelt dat gedurende de komende tien jaar de huidige manier van werken grote veranderingen zal ondervinden. Flexibel en onafhankelijk, tijd en locatie vrij werk (denk aan het ‘clean desk policy’), het ontstaan van virtuele organisaties, virtuele meetings, een grotere diversiteit in werkrachten en meer creativiteit en *playfulness* worden centraal gesteld (Bishop & Williams, 2012).³⁴ Deze factoren veranderen de manier waarop organisaties zijn ingericht en functioneren, de manier waarop mensen leven en de manier waarop mensen gebruik maken van ruimte. Dit ‘nieuwe werken’ heeft gevolgen voor traditionele bedrijfspanden en de invulling van kantoorruimtes.⁵ Flexibel in tijd, flexibel in locatie en flexibel in werkplek. Bedrijven hebben minder kantoorruimte nodig, er wordt geschat dat enkel 50% van de plekken momenteel wordt gebruikt als gevolg van ziekte, parttime werk, verzuim, meetings en vakanties. Daarnaast resulteert het flexibel werken in andere voordelen; “Flexible working generally entails less commuting, less pollution and more use of local resources, and can bring considerable health and social benefits.” (Bishop & Williams, 2012, p.26).

Koffiebars en bedrijfsknooppunten faciliteren de behoefte van de mobiel werkenden en resulteren in een divers gebruik van ruimte. Deze ontwikkeling kan zeker worden toegeschreven aan de revolutie in informatie- en communicatietechnologieën (Bishop & Williams, 2012). Deze ontwikkeling heeft het werken op één plaats binnen een bepaalde tijd rigoureuus veranderd.

1.5 Leegstand

Vanaf 1960 zijn in Noord-Amerika en West-Europa veel werkgebieden als gevolg van industriële herstructureringen overbodig geworden. Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie had gelijknamige

³ Met ‘playfulness’ bedoel ik de huidige tendens die stelt dat spelenderwijs interactie aangaan met een continu veranderende omgeving rijkere leermomenten oplevert.

⁴ Met de ‘traditionele manier van werken’ bedoel ik het 9 tot 5 werken op een vaste locatie en vaste werkplek.

⁵ Met ‘het nieuwe werken’ wordt de ontwikkeling aangeduid die als gevolg van o.a. nieuwe technologieën veranderingen brengt in de praktijk van het werken. Mobilisatie staat hierin centraal.

gevolgen voor Oost-Europa (Bishop & Williams, 2012). Traditionele industrieën als mijnbouw en machinebouw verdwenen uit het stedelijke beeld en dit resulteerde in grote hoeveelheden leegstaande gebieden.

De toename van inwoners in de metropolen resulteert andersom en dus tegelijkertijd in een leegloop van steden en dorpen rondom deze metropolen. Het is een ontwikkeling die door velen over het hoofd wordt gezien. Theoretici noemen deze ontwikkeling ook wel 'shrinking cities' (Groth & Corijn, 2005; Bishop & Williams, 2012). Wereldwijd verhuizen zo'n 190.000 mensen per dag naar grote steden, de metropolen. Dit resulteert elders in krimpende steden, steden die de competitie niet aankonden en de dupe zijn van deze volksverhuizing. Een studie van de European Commission laat zien dat tussen 1996 en 2001, 57% van de Europese steden en 54% van stedelijke gebieden te kampen hebben gehad met verlies van populatie (European Commission, 2007). Deze steden wekken vragen op rondom leefbaarheid en toekomstperspectief. We zien een groei van enerzijds groter wordende steden en anderzijds de trek vanuit kleine steden naar deze metropolen. Daar waar men wegtrekt ontstaat leegstand.

Meerdere factoren leiden tot het ontstaan van leegstand en een ander gebruik van ruimte en tijd, ze resulteren in de directe mogelijkheid tijdelijke activiteiten toe te staan. "Vacancy represents both a temporal and spatial vacuum between old and new uses, and temporary users tend to select those sites that are of little interest to property investors at a given time." (Bishop & Williams, 2012, p. 25).

Stedelijke autoriteiten zullen zich aan moeten passen aan de onzekere omstandigheden en de door Bauman geschetste tijdelijkheid. De concepten nomadisme, vloeibare moderniteit, de-industrialisatie vereisen een andere aanpak van stedelijke planning en ontwikkeling en in het aanspreken van stedelijke publieken. Daarnaast resulteren ook enorme bezuinigingen in adaptieve tactieken van een stad. Op dit punt zien we dat tijdelijk urbanisme een kans is voor innovatie en experiment. Als reactie op deze transformaties maken steden steeds meer plaats voor flexibiliteit in stedelijke planning, zo stellen Groth en Corijn (2005).

1.6 Tijdelijkheid binnen architectuur

De huidige tijdsgeest en de dynamische stedelijke omgeving accelereren het denken in tijdelijke uitingsvormen en gebruiken (Richards & Palmer, 2010). Deze ontwikkelingen maken dat de focus van architectuur langzaam aan het verschuiven is; het masterplan, de strategie en het maken van lange termijn plannen maken ruimte voor het voorbijgaande (Bishop & Williams, 2012). *Trial and error* en het ongeplande verkrijgen steeds meer ruimte. De tijdelijke gebruiken zijn zowel indicatoren van deze ontwikkeling als de begunstigers van een nieuwe manier van het bekijken van architectuur en stedelijke inrichting. Deze tijdelijke gebruiken kunnen worden gezien als een reactie op de niet functionerende werking van de vastgoedmarkt om behoeftes te vervullen (Bishop & Williams, 2012, p.30).

Er is behoefte aan een nieuwe manier van denken en beleid om de verwachte uitdagingen in deze complexe samenleving en steden te overkomen. In theorie zouden nieuwe technologieën een schakelfunctie kunnen vervullen in het tijdelijk invullen van de leegstand verspreid over steden (Bishop & Williams, 2012, p.29). Technologie heeft een belangrijke functie in het mogelijk maken en promoten van tijdelijk gebruik (Bishop & Williams, 2012; De Waal, 2012, Groth & Corijn, 2005). Tevens kan het een laagdrempelig middel zijn om burgers te betrekken bij stedelijke dilemma's.

Ter afsluiting

Veranderingen in de manier van werken, nieuwe technologieën en toenemende mobiele en tijdelijke leefstijlen hebben hun invloed op de hedendaagse stad en de inrichting van deze stad. Het is onmogelijk enkel één factor aan te wijzen als oorzaak van een veranderende stad. Opvallend is de toenemende leegstand. Leegstand waar in stedelijke context steeds meer tijdelijk gebruik opduikt. De in dit hoofdstuk behandelde concepten presenteren een tijdsgeest, een moderniteit, waarin alles aan verandering onderhevig is. Verandering in zowel omgeving als samenleving, werk, ruimte en tijdsperceptie. De elkaar opvolgende veranderingen leiden tot tijdelijkheid. Beleid en bestuur van steden passen zich hier langzaam op aan. Tijdelijke gebruiken an sich zijn echter niets nieuws. “[W]hat is significant is the range and intensity of such uses today, and the way in which the boundaries between different types of transient use appear to be merging” (Bishop & Williams, 2012, p.35). Verschillende soorten tijdelijke gebruiken komen samen zoals Bishop en Williams aantonen. Opvallend is dat het publiek dit gebruik met open armen ontvangt. Het geeft de toenemende tolerantie weer ten opzichte van experimentele en avontuurlijke stadsontwerp/planning, een laissez-faire houding. Hoe wordt hier bestuurlijk op ingespeeld? Deze scriptie focust specifiek op de stad Amsterdam en poogt te onderzoeken hoe de gemeente Amsterdam inspeelt op de toenemende tijdelijkheid en flexibiliteit in de stad.

Hoe zet de gemeente Amsterdam specifiek digitale technologieën in om haar burgers te betrekken in de stadsplanning anno 2012? Maken deze platformen de verwachtingen en beloftes waar? In hoeverre stimuleren deze technologieën de werkelijke participatie of stimuleren ze enkel het ‘gevoel’ daarvan?

2. Crowdsourcing en collectieve intelligentie; worden ‘gewone’ stedelingen pioniers?

In dit hoofdstuk wil ik kijken naar de rol van digitale technologieën en mobiele media bij de manier waarop hedendaagse stadsplanning tot stand komt. Digitale media kennen een aantal *affordances* die de inbreng van de burger zouden kunnen versterken.⁶ Doen ze dit daadwerkelijk en op welke manier? Leidt de introductie van een nieuwe digitale infrastructuur en nieuwe technologische platformen tot onverwachte uitkomsten, een nieuwe wisselwerking tussen stedeling en overheid?

Ik begin bij een verkenning van het bedrijfs- en overheidsklimaat dat sinds de jaren '80 opener is gaan staan voor participatie van de gebruiker ter ondersteuning van innovatie (Mechant et al., 2011). Dit is te detecteren bij de gemeente Amsterdam (zie projecten als Amsterdam Innovatie Motor, Amsterdam Smart City en de twee cases in deze scriptie in hoofdstuk 3). Vervolgens zal ik dieper ingaan op de theoretische achtergrond van deze termen.

Sinds de jaren '80 is de aandacht voor participatie van de gebruiker gegroeid (Mechant et al., 2011). Tegenwoordig zien bedrijven en organisaties een centrale rol bij de gebruiker liggen in hun zoektocht naar innovaties. Het concept van participatie is echter niet stabiel, zo stellen Mechant et al. (2011).

Different people have used ‘participation’ in a wide variety of different situations and the widespread use of the term has tended to mean that ‘participation’ is used to refer to a wide variety of different situations by different people (Pateman, 1972). Therefore some point to participation as an *empty signifier* (Carpentier, 2007 in Mechant et al., 2011, p.1, cursief zelf aangebracht).

De originele betekenis van het concept dat verbonden is met machtsverhoudingen (het overdragen van macht aan de ‘onderdanige’) is aan het vervagen door de verschillende gebruiken in omloop. Recent zijn er verschillende participatieve methodes ontwikkeld en deze worden gebruikt om te leren van gebruikers en hun behoeftes. Crowdsourcing is hier één van (Mechant et al., 2011). Waar het vroeger vooral ging om het overdragen van macht aan de gebruiker, ligt nu de focus op de ‘usability’ (bruikbaarheid) van applicaties.

Open source ontwikkelingen zijn gedurende afgelopen jaren ook op niveau van beleidsmakers aangekomen. In het huidige klimaat wordt er van zowel bedrijven als regering en gemeentes verwacht

⁶ Donald Norman's concept van *affordances* helpt hier om te begrijpen dat bepaalde dingen of omgevingen acties uitlokken en/of toestaan. Soms zijn deze acties niet de acties die gewenst of voorspeld waren door de ontwerpers, maar liggen deze impliciet besloten in het ontwerp. Het boek *The Design of Everyday Things* (1990) van Donald Norman gaat uitgebreid in op deze theorie.

openlijk te innoveren (Chesbrough, 2007). Veel Nederlandse gemeentes zijn hard bezig hun beleidsdocumenten en andere data vrij te geven. Amsterdam maakt deel uit van een Open Cities experiment, een onderzoek van meerdere Europese steden naar open source urbanisme.⁷ Het concept ‘Smart City’ is een door vele steden geadopteerde strategie die de groeiende relevantie van digitale technologieën naleeft bij het realiseren van competitie en duurzaamheid. Daarnaast wordt het tevens als marketingconcept ingezet door zowel steden als bedrijven ter verbeelding van ‘de stad van de toekomst’ (Mechant et al, 2005).⁸ Steden moeten groener worden, door het gebruik van slimme energie, slimme educatie en leef/werkomgevingen. Mechant et al. kaarten aan dat naast duurzaamheid en de kwaliteit van leven nu als belangrijk thema “inclusiveness” op één staat (2011). Met inclusiveness bedoelen ze betrokkenheid, toegankelijkheid en acceptatie van internet services in relatie tot vertrouwen, veiligheid en privacy.

Het is dan ook in dit klimaat dat de gemeente Amsterdam verschillende online platformen is gestart om de burger te informeren en/of betrekken bij onder andere het proces van stadsplanning. Uit documenten van de gemeente Amsterdam wordt duidelijk dat de gemeente eigentijdse vormen zoekt om de burgers te betrekken in complexe publieke vraagstukken (De Zwijger, 2012c). Dit doet ze vanaf 2011 actief onder de noemer ‘open innovatie’. De belangrijkste toepassingsvorm van open innovatie, zo stelt de gemeente, is crowdsourcing (De Zwijger, 2012c). De twee platformen die bekeken worden in deze thesis centreren zich rond de methodes informeren, crowdsourcing en wedstrijden/collective intelligence. Voorafgaand aan het grondig onderzoeken van deze tools en de meegeleverde beloftes schets ik hier eerst een theoretisch kader en analyseer ik de beloftes rond de toepassingsvormen crowdsourcing en collective intelligence. Waarna ik focus op deze toepassingen in de stadsplanning in hoofdstuk 3.

Het wereldwijde web heeft zich ontwikkeld tot een krachtig medium voor actieve samenwerking tussen mensen van over de hele wereld. Mensen komen samen op het web en combineren hun resources, kennis, expertise en mening. Het medium heeft de eigenschap groepen mensen bijeen te kunnen brengen en hun steentje te laten bijdragen aan verschillende processen. Dit fenomeen wordt in zowel in het populaire als academische discours ook wel ‘crowdsourcing’ genoemd, een term die groot

⁷ Het Europese project *Open Cities* is gestart door de Europese Unie en tracht de ‘Open & User Driven Innovation Methodologies’ te valideren met het oog op de publieke sector. Dit doen ze binnen een scenario van internet services in zogenaamde ‘Smart Cities’ door het uitzetten van bestaande tools, tests en platformen in crowdsourcing, open data, ‘fiber to the home’ en open sensor networks. Het project is uitgezet in zeven grote Europese steden: Helsinki, Berlijn, Amsterdam, Parijs, Rome, Barcelona en Bologna (OpenCities.net, 2012).

⁸ Denk hierbij bijvoorbeeld aan IKEA die een ‘slimme’ buurt uit de grond stampst in Engeland, en IBM die ‘Smarter Cities’ in één van de core strategieën omdoopt, zie <http://iturl.nl/sn6Z0y>.

werd gemaakt door Jeff Howe en Mark Robinson in een Wired artikel in 2006. Crowdsourcing maakt gebruik van de ‘wisdom of crowds’ (Surowiecki, 2004).

Het begrip crowdsourcing wordt sinds een aantal jaar in het populaire en academische discours veel toegepast. In vele vormen, voor verschillende doelgroepen en door zowel politici, marketeers, gemeentes als universiteiten. Maar wat wordt er nou daadwerkelijk bedoeld met crowdsourcing? Is het niet enkel een populaire term waarmee een al bestaande praktijk in een nieuwe jasje is gestoken?

Crowdsourcing is een relatief recent concept dat verschillende activiteiten kan behelzen. De meest gemeenschappelijke noemer is het woord ‘bijdrage’; het gaat uit van een bijdrage van een groep mensen. In *Samen Slimmer*, een onlangs uitgebracht boek over de *wisdom of the crowds* en collectieve intelligentie, schrijft Kreijveld over crowdsourcing: “[Crowdsourcing is] Het betrekken van een grote groep (een ‘crowd’) als hulpbron (‘source’) voor bijvoorbeeld ideeën, kennis, uitwisseling en verspreiding.” (2012, p. 17). Kreijveld schetst hier een kader, waar vanuit geleerd kan worden dat crowdsourcing gaat om het inzetten van een groep individuen als hulpbron voor iets. Het lijkt een betaalbare, activerende, goed te beheren tool voor het managen van ideeën.

De definitie van Kreijveld verschaft naast een kader maar weinig invulling. In een recent onderzoek van Estelle’s-Arolas en Gonza’lez-Ladro’n-de-Guevara worden de verschillende definities van *crowdsourcing* uiteengezet en de gemeenschappelijke delers eruit gehaald (2012). Ze analyseren de definitie volgens een aantal vragen. Welke taak krijgt ‘de crowd’? Wat krijgen de mensen ervoor terug? Wie is de initiator? Wat krijgt de initiator ervoor? Welk type proces komt hierbij kijken? Welke medium wordt er voornamelijk gebruikt?

Estelle’s-Arolas en Gonza’lez-Ladro’n-de-Guevarra concluderen dat crowdsourcing een vorm van deelnemende *online* activiteit behelst, waarbij een individu, een instituut, een non-profit organisatie of een bedrijf een open vraag aan een groep individuen van variërende afkomst, heterogeniteit, kennis, of nummers stelt. Het volbrengen van de taak van variërende complexiteit en afstemming waarbij de ‘crowd’ moet deelnemen door middel van het inbrengen van werk, geld, kennis en of expertise levert wederzijds voordelen op. Het individu ontvangt het genoeg, dit kan economische of sociale erkenning zijn, zelfvertrouwen, ontwikkeling van individuele skills et cetera. De crowdsourcer verkrijgt en gebruikt het door de ‘crowd’ ingebrachte voordeel tot het project, de vorm van het voordeel varieert onafhankelijk van het type activiteit dat is ondernomen (2012, p. 197).

Naast deze definitie beschrijven Estelle’s-Arolas en Gonza’lez-Ladro’n-de-Guevara zeven karakteristieken waaraan crowdsourcing moet voldoen (2012, p. 198).

1. De ‘crowd’ is duidelijk gedefinieerd;
2. De te volbrengen taak heeft een duidelijk einddoel;
3. De vergoeding voor de crowd is helder;
4. De crowdsourcer is geïdentificeerd;
5. De compensatie te ontvangen door de crowdsourcer is duidelijk gedefinieerd;

6. Crowdsourcing is een online proces van een participerende aard;
7. Het maakt gebruik van een open vraag van variërende omvang;
8. Het maakt gebruik van het internet.

Het succes achter crowdsourcing is gebaseerd op de aanname dat groepen mensen collectieve intelligentie hebben, die door middel van toepassingen op het internet wordt geactiveerd (Lévy, 2001; Kreijveld, 2012; Brabham, 2012). Deze assumptie wordt door empirisch onderzoek ondersteund (Jonassen, 2003 in Brabham 2012). Met collectieve intelligentie wordt de gedeelde intelligentie bedoeld van een groep individuen die ontstaat uit hun samenwerking, competities, het delen en evalueren van kennis en expertise, om zo een complex probleem op te lossen, zonder besloten hiërarchische vorm. Het resultaat wordt geacht beter te zijn dan dat van een individu alleen (Mechant et al., 2011). De term collectieve intelligentie (of *collective intelligence*) zoals die hedendaags veelvuldig gebruikt wordt in zowel het populaire als academische discours is groot gemaakt door de Franse filosoof en theoreticus Pierre Lévy. Lévy gebruikt de term om het fenomeen aan te tonen van een verenigd menselijk bewustzijn, mogelijk gemaakt door computernetwerken (Lévy, 2001, p.253). Nieuwe technologieën zoals het internet stellen groepen in de gelegenheid om op nieuwe manieren te organiseren en kennis snel te delen en verspreiden (Atlee et al, 2008). Lévy stelt dat het vergaren van kennis op verschillende gebieden het belangrijkste is om kracht te verkrijgen, zowel in de technologie, wetenschap als communicatie (Lévy, 2001, p.253). Mensen die goed in staat zijn tot het managen, vergroten en verdiepen van hun kennis, verkrijgen een betere positie in een sterk competitieve omgeving.

Het wereldwijde web vormt het virtuele geheugen, de basis, van de collectieve intelligentie (Hellekson, 2009; Lévy, 2001). Volgens Lévy vertrekken we van het Cartesiaanse enkelvoudige idee van kennis, 'ik denk' (lees: "Ik denk, dus ik ben."- Descartes), naar een collectief 'wij denken'. Zijn ideeën lijken sterk op het gedachtegoed van Emile Durkheim die schreef over *conscience collective*, Lévy verwijst hier echter niet naar. Het fenomeen 'collectieve intelligentie' wordt momenteel opgepakt door verschillende onderzoekscentra, om de term theoretisch dieper te verankeren in de wetenschap.

Commerciële organisaties, grote merken, maar ook overheden en andere beleidsmakers beginnen de kracht te zien van crowdsourcing naast andere online middelen. Het publieke bewustzijn en dat van de markt dat er online enorm veel creatieve ondernemingen gaande is inmiddels een belangrijk deel van de cultuur. Op het net gebaseerde communicatie dreigen de affordances veel breder effect te hebben dan enkel in hun eigen domein. Recente succesvolle voorbeelden van commerciële crowdsourcing zijn de websites van Dell en Starbucks.⁹ Het meest bekende voorbeeld

⁹ Deze websites zijn te bezoeken via; www.ideastorm.com (Dell) en <http://mystarbucksidea.force.com/ideaHome> (Starbucks).

van collectieve intelligentie is de door gebruikers gegenereerde online encyclopedie Wikipedia. Personen voegen hier vrijwillig kennis aan toe, en evalueren tevens de door anderen gedeelde kennis.

Kortom, het ontstaan van online netwerken en communities vormde een impuls om een betere collectieve intelligentie te bereiken (informatie kan beter verwerkt worden). Onder andere door opkomst van internet en sociale media is het voor verschillende partijen gemakkelijker geworden om met elkaar samen te werken en te komen met nieuwe inzichten en kennis.

2.1 Collectieve ‘intelligentie’ en ‘wisdom’ of the crowds?

In het discours rond termen als crowdsourcing en collectieve intelligentie wordt hevig gediscussieerd over de zogenaamde kracht van de miljoenen internetgebruikers die een alternatieve bron voor creatie en informatie zouden opleveren. Henry Jenkins in *Convergence Culture* (2006) bejubelt naast onder andere Lévy en Hellekson de nieuwe voorgestelde modellen van convergentie cultuur. Zowel Kreijveld als Surowiecki als Anderson, Earl, Fisher, Gladwell, Godin, Leadbeater, Penenberg, Rosen, Tapscott & Williams prijzen technologische utopieën aan. Deze zijn veelal vanuit een bèta perspectief benaderd (Van Ginneken in Kreijveld, 2012, p. 42). Echter de aanname dat alle door gebruikers geleverde content op internet even creatief en intelligent is wordt ook bekritiseerd. De voorbeelden van Jenkins zijn inspirerend maar zoals ook Van Dijck en Nieborg aankaarten is het feit dat de meerderheid van internetgebruikers passief is versus een kleine minderheid aan actieve gebruikers niet te negeren (2008).

We think that new models of convergence culture demand new modes of divergent criticism, unravelling the strategies of cooptation. Rather than defending or attacking the cult(ure) of participation, mass creativity or cocreation, we urge a more critical awareness of the socioeconomic implications of these emerging trends. Despite the convergence of companies, business interests, technological platforms, cultural actors and other agents, *it remains essential to untangle the succinct positions and interests of various players*. Technological systems, such as labour relations and consumer positions, are implied increasingly rather than manifest (Schaefer and Durham, 2007). This is the power of technologies and regulatory systems governing our everyday lives and defining individual identities vis-à-vis collective identities. We need to carefully dismantle the claims of *Wikinomics*, ‘We-Think’ and *Convergence Culture* in order to better understand the kind of brave new worlds to which we are being welcomed. (p.870-871)

De termen crowdsourcing en collectieve intelligentie kunnen worden benaderd als metafoor, een label, dat impliceert dat de intelligente massa doelgerichte taken uit kan voeren. Zoals Van Ginneken al stelde zijn er behoorlijk wat voorwaarden waar een goed crowdsource-project aan moet voldoen en deze zijn maar zelden te behalen.

Wisdom vind je niet in de crowd, stelt Andrew Keen cru in zijn beroemde werk *The Cult of the Amateur* (2007), maar in mensen met expertise en talent. *Cult of the Amateur* is een bestrijding ten opzichte van de omarmde ‘democratisering’ van content creatie en verspreiding gedragen door Web 2.0.¹⁰ Keen stelt dat internet onze cultuur verpest en onze economie bedreigt. Keen werpt een zeer kritische blik op de nieuwe technologieën. Hij illustreert zijn argument met een voorbeeld van een experiment met apen. Geef ze typemachines en kijk eens wat voor briljants eruit komt. Hedendaagse technologie koppelt een enorm aantal aan apen aan de typemachines. Het resultaat is niet de creatie van meesterwerken, maar een explosie van onbetrouwbare informatie in de vorm van foto’s, teksten, audio en video. Het probleem ligt volgens Keen bij het ontbreken van een autoriteit die de informatie checkt. “Instead of a dictatorship of experts, says Keen, we will have a dictatorship of idiots. Volgens Keen moet men dan ook onthouden “that some people know more about certain things than others” (2007, p.187). Van Dijck en Nieborg (2008) ondersteunen deze claim:

The most profound claim structuring both *Wikinomics* and ‘We-Think’ is the idea that ‘mass collaboration’ and ‘communal creativity’ define the way in which people will work and live in the future (p.860). In fact, not all users are equally creative, and neither do they have equal motivations for use. (p.862).

Parallel hieraan staat de ontvangst door organisaties en bedrijven van deze zogenaamde collectieve intelligentie. De betreding/inval/inbreuk van de ‘gewone’ stedeling op het media bolwerk (in het geval van journalistiek en User Generated Content) en de ‘inbreuk’ op beleidsvoering wordt zowel als een kans gezien alsmede een bedreiging door de door hen ingezette industrieën (Lister et al., 2009). De organisatie kan het zowel als een bedreiging zien – een bedreiging van copyright en intellectueel eigendaarschap of een soort ongewilde competitie- of, positief, als een kans om een groep als bron te benutten. Ruskoff spreekt zijn twijfels uit rondom crowdsourcing en vraagt zich af of het niet enkel een nieuwe vorm van samenwerking is, een nieuw bedrijfsmodel voor corporaties (Cove, 2007). Wanneer en op welke voorwaarde wordt crowdsourcing een bedrijfsmodel? Zolang er niks verboden wordt, kan je de gebruikers/ consumenten mee laten denken over jouw bedrijfsinnovatie. Waar ligt het verschil tussen onbetaald werk en een vrijwillige bijdrage en genoeg? De factoren die bepalen of het een samenwerkings project betreft of niet ligt volgens Ruskoff bij het gevoel van mensen dat ze iets waardevols doen (Cove, 2007). Dus het ligt aan de vorm van het project, de initiators en de doeleinden. Ruskoff stelt dan ook dat crowdsourcing enkel een leuze is. We zullen moeten afwachten welke vorm het zal krijgen en of het zijn beloftes waarmaakt.

¹⁰ *Web 2.0* is een concept dat verwijst naar een aantal ontwikkelingen van het wereldwijde web tot een ‘sociaal’ en ‘interactief’ medium. Gebruikers staan centraal en kunnen gemakkelijk participeren in het creëren van de inhoud van het web.

Een andere uitdaging ligt in het bereiken van de crowd. In het geval van deze thesis met name de stedelingen. Er kan anno 2012 nog steeds niet vanuit worden gegaan dat elke inwoner internet heeft, veel focus op het betrekken van stedelingen via digitale platformen brengt dus het risico van uitsluiting met zich mee (Brabham, 2009). In het academische discours wordt ook wel gerefereerd naar de “Digital Divide”.¹¹

2.2 ‘Crowdsourced placemaking’

Uit de literatuur blijkt dat de technologie voor een diepere worteling van betrokkenheid kan zorgen tussen mensen en organisaties (commercieel en/ of niet-commercieel), vooral het gebruik van het internet (Brabham, 2009, p.257). “The crowdsourcing model, in particular, is a method for harnessing collective intellect in organized ways that serve the needs of planners” (Brabham, 2009, p.257). Hoe zit dit met ‘crowdsourced placemaking’, het betrekken van de stedelingen in complexe stedelijke dilemma’s?

De ingezette technologieën, op het gebied van ‘citymaking’, zijn perfect voor het vergroten van de betrokkenheid, het bemoedigen van mensen, het aanwakkeren van innoverende ideeën op de korte termijn, stelt Chan (2012). Alleen zoals Alexandra de Lange ook aankaart in haar blogpost “Against Kickstarter Urbanism” moet technologie niet worden gezien als een magische tool.¹² Voornamelijk crowdsource initiatieven in stedelijke context schieten tekort in het alledaagse, de bureaucratie, werken op grote schaal binnen lange termijn stedelijke projecten (Lange, 2012; Quirk, 2012).

De mogelijkheden die de technologieën bieden voor communicatie en connectie zijn nog niet eerder gezien (Quirk, 2012). “What is vital, however, is that the technology enhance, *not replace*, our physical relationships. Instead of using online platforms as divisive or purely conceptual forums, they must become tools of transparency and trust-building, mediators of a conversation that invest and connect all parties on the ground.” (Quirk, 2012). Volgens Quirk laten deze platformen zien dat gebruikers zich betrokken gaan voelen, zodra ze het idee hebben een verschil te kunnen maken. In een toegankelijke internetrijke omgeving kan technologie dus de tool zijn om inwoners te betrekken in een dialoog over hun stad, het bouwen van vertrouwen in de relatie met architecten en ontwikkelaars, en het legitimeren van de rol van de stedeling in het meedenken over complexe stedelijke dilemma’s (Quirk, 2012). De kracht van stedelijke crowdsource initiatieven is het aanwakkeren van een transparante dialoog tussen de community en de stadsplanners, ontwikkelaars en architecten die

¹¹ David Trend beschrijft de gevolgen van ongelijk verspreide ontwikkeling van digitale technologieën op economisch sociaal en cultureel vlak in *Welcome to Cyberschool : Education at The Crossroads in The Information Age* (2001).

¹² Blogpost van 5 februari 2012 op The Design Observatory Group, via http://observatory.designobserver.com/feature/against-kickstarter-urbanism/34008/#.T_bJVvdltp0.email (zie ook bibliografie).

voorheen weinig van doen hadden met deze community (Quirk, 2012). Technologie kan de moeilijkheden van het communiceren van projectdoeleinden overkomen. Het zorgt voor een manier om de dialoog te openen, te mediëren tussen beiden partijen, te vertalen en het heeft de potentie fysieke relaties te smeden.

Technologie moet echter niet als magie worden ervaren en naar buiten worden gedragen. Termen als collectieve intelligentie en crowdsourcing dragen veel overtrokken positieve connotaties en ik wil deze dan ook benaderen als metafoor. Ze impliceren een intelligente massa die doelgerichte taken uit kan voeren. In alle crowdsource projecten moet de initiator ervoor waken het publiek als onuitputtelijke, waarheid brengende bron te benaderen. Daarnaast moet het publiek niet verwachten dat het handelingsmoment *geheel* naar het individu is verschoven door de introductie en aanwezigheid van technologie.

Crowdsource projecten bieden een belangrijk initiatief, maar in het kader van stadsplanning en stedelijke publieke creëert het aanbieden van een open platform nog geen publiek domein. Een programmering die overlap tussen groeperingen of publieken kan organiseren kan echter wel een belangrijke bijdrage leveren (De Waal, 2012, p.277).

2.3 Het technologisch imaginaire

Het idee dat technologie de alomvattende oplossing zou zijn voor verschillende problemen is een herkenbare in de geschiedenis en is terug te zien bij bijna elke ontwikkeling op technologisch vlak. Het leidt naar het bespreken van Patrice Flichy's concept van het 'technologisch imaginaire'. Patrice Flichy bouwt in zijn boek in *The Internet Imaginaire* voort op het *imaginaire*, beschreven door onder andere psychoanalyticus Jacques Lacan. Flichy beschrijft het *technologisch imaginaire*, een collectieve verbeelding van technologie. Het technologisch imaginaire refereert, kort gezegd, aan de manier waarop "dissatisfactions with social reality and desires for a better society are projected onto technologies as capable of delivering a potential realm of completeness" (Lister et al., 2009, p.67). Dus een verlangen of tekortkoming die als oplossing geprojecteerd worden op nieuwe technologie. Deze collectieve verbeelding van technologie krijgt vorm door verwachtingen, beloftes en projecties. In de literatuur rondom crowdsourcing en collectieve intelligentie zien we het technologisch imaginaire sterk naar voren komen (Jenkins, Levy, Hellekson, Surowiecki et cetera). De vraag is of we dit ook terug zien de platformen van de gemeente Amsterdam. Wordt de belofte van de stedeling als bron niet volledig overgewaardeerd?

Ter afsluiting

De afgelopen jaren is er veel literatuur verschenen die termen als crowdsourcing en collectieve intelligentie bejubelen. Ze impliceren dat een intelligente massa doelgerichte taken uit kan voeren. De nog jonge termen ondergaan een constante evolutie en in het wetenschappelijke discours is nog geen consensus bereikt over welke vormen binnen of buiten de definitie vallen (´s-Arolas & Gonza´lez-

Ladro´n-de-Guevara, 2012, p.198). Het aftappen van informatie bij publieken –crowds- moet dan ook niet worden gezien als alomvattende methode om kennis (en laat staan waarheid) te vinden. Daarnaast heerst het gevaar dat het veelal wordt ingezet als bedrijfsmodel, waar uitbuiting centraal staat in plaats van het betrekken.

Maakt stedelijke crowdsourcing van de gewone man een pionier? Nee. In het kader van stedelijke planning en het inzetten van crowdsourcing en collectieve intelligentie lijkt het echter wel, onder de omstandigheden van de huidige tijdsgeest waar verandering een permanente factor blijkt en participatie van stedeling/regering hoog in het vaandel, een goede tool om de betrokkenheid van burgers te voeden. Het beter benutten van de wijsheid binnen groeperingen/ publieken is een kans en manier om beter gebruik te maken van de kennis en expertise die aanwezig zijn in een samenleving. Dankzij onder andere het web en tools zoals crowdsourcing en collectieve intelligentie zijn deze makkelijker te benutten (De Waal, 2012).

3. De gemeente Amsterdam en de operationalisering van digitale innovatie in het kader van tijdelijkheid

De verkenning van hoofdstuk 2 liet zien dat crowdsourcing een goede toepassing is om een groep mensen mee te laten denken over een complex probleem. Samen komen mensen tot betere oplossingen, want ‘velen weten meer dan één’. In het kader van stadsplanning en stedelijke vraagstukken blijken crowdsourcing en collectieve intelligence goede middelen om burgers te betrekken in een dialoog met architecten en stadplanners en mee te laten denken bij complexe dilemma’s et cetera. Is het echter in de stedelijke praktijk van Amsterdam ook werkzaam? Bereikt de ingezette technologie zijn ‘verlangde’ potentieel?

De inzet van nieuwe media en digitale technologieën wordt gebracht als de nieuwe oplossing. De gemeente Amsterdam operationaliseert concepten als crowdsourcing en collective intelligence door middel van verschillende digitale platformen; ze presenteert interactieve kaarten, crowdsourcing websites en schrijft wedstrijden uit (Apps for Amsterdam). In dit hoofdstuk onderzoek ik de verschillende door de gemeente gedragen digitale platformen die zich richten op het (tijdelijk) vullen van leegstand in de stad of die vragen om input rond dit thema. Deze platformen zijn een rijke bron van informatie over hoe de gemeente openlijk denkt te innoveren. In deze platformen zijn keuzes verwerkt, ze zijn niet objectief, en de utopieën die vanuit de literatuur worden geschetst over hoge intelligente oplossingen zouden er wel eens te zien kunnen zijn. In hoeverre openen deze platformen het proces van stadsplanning voor de stedeling, waar voorheen de regering en gemeentes als behoorlijk gesloten systemen funtioneerden (De Waal, 2012).

De voorgestelde modellen van ‘convergentie cultuur’, in de woorden van Jenkins, worden door velen bejubeld zoals hoofdstuk 2 liet zien. Technologische utopieën worden in de theorieën aangeprezen. Hoe operationaliseert de gemeente Amsterdam concepten als crowdsourcing en collectieve intelligentie en zien we hierin het technologisch imaginaire terug?

3.1 Leegstand in Amsterdam

Wat voor de crisis op gouden bergen leek, is een strop gebleken. De door ons gecreëerde zeepbel in de woningmarkt is alombekend. De tijden voorafgaand aan de crisis hebben veel wildgroei opgeleverd. “Met lichte overdrijving kun je zeggen dat Nederland sinds het midden van de jaren negentig is getransformeerd tot een groot, wild kantorenpark dat hyperkapitalisme suggereert maar in feite een Potemkindorp is.”(Engelen, 2012, p.2).¹³ Engelen kaart aan dat landelijk veertien procent van de 66

¹³ Met ‘Potemkindorp’ doelt Engelen op een façade waarachter inhoudsloosheid schuilgaat.

miljard euro grote markt leeg staat. Dit is gelijk aan ongeveer zeven miljoen vierkante meter, ofwel 1.400 voetbalvelden. Tel hier de bedrijfspanden, winkelpanden, stadhuizen, schoolgebouwen en ziekenhuizen bij op en dan hebben we het over 300 miljard euro aan vastgoed dat voor twee keer zoveel marktwaarde in de boeken staat.

Amsterdam draagt een flink steentje bij aan deze bedragen. De regio heeft ongeveer 150 hectare braakliggend terrein. Uit documenten van de gemeente Amsterdam blijkt dat dit zo'n 17% van de stad beslaat, wat een ongezond hoog percentage is (Gemeente Amsterdam, 2011a). Zo stelt de gemeente dat gezonde leegstand van niet-woongebouwen rond de 4-8% ligt. De kavels liggen voornamelijk bij Zeeburg, IJburg, de ZuidAs, Nieuw-West en bij station Sloterdijk. Het zijn plekken waar de grote bouwprojecten van de stad door geldgebrek niet meteen door kunnen gaan. Het invullen van deze leegstand krijgt steeds meer maatschappelijke en bestuurlijke aandacht en staat hoog op de agenda. De leegstand is namelijk moeilijk te rijmen met de ruimtebehoeftes van verschillende doelgroepen in de stad (Gemeente Amsterdam, 2011b). "Het is 2011 en er hebben veel ontwikkelingen plaatsgevonden die een grote impact hebben op de ruimtelijke sector. [...] Deze ontwikkelingen vragen om andere vormen, (flexibele) aanpak, werkwijze en een bijgestelde ambitie" (Gemeente Amsterdam, 2011b). De gemeente Amsterdam is de afgelopen jaren hard bezig geweest met het vullen van deze terreinen met tijdelijke initiatieven. 25 hectare is per direct beschikbaar voor creatieve initiatieven en het Nieuw Amsterdams Peil (NAP) voorspelt dat 70 hectare mogelijk binnen een paar jaar vrij komt. 52 hectare is inmiddels gevuld met tijdelijke initiatieven (NAP, 2012). Voorbeelden hiervan zijn Hannekes Boom op de Kop Dijkstraat, Roest in Oost, het oude Volkskrantgebouw en de NDSM-werf. Maar ook meer kortdurende bottom-up initiatieven zoals Glamourmanifest, Wasteland Discosquad #1 geïnitieerd door W139 en het Uienfest door MediaMatic vinden een kortstondig verblijf op deze plekken. Documenten van de gemeente geven aan dat in de afgelopen tien jaar ruim 115.000 m² broedplaatsruimte is gerealiseerd (Gemeente Amsterdam, 2011b, p.10).¹⁴

Amsterdam maakt deel uit van een Open Cities experiment, een onderzoek van meerdere Europese steden naar open source urbanisme. Het is dan ook onder andere in dit licht dat de gemeente Amsterdam verschillende online platformen is gestart om de burger te informeren en/of te betrekken bij onder andere het proces van stadsplanning. Davied van Berlo (programmameerder project Ambtenaar 2.0 in Amsterdam) geeft aan hoe er op internet allemaal nieuwe mogelijkheden zijn ontstaan en dat de gemeente hard aan het experimenteren is hoe deze mogelijkheden te integreren zijn in het beleid en bestuur. "Als mensen elkaar op nieuwe manieren vinden en organiseren, moeten wij als overheid kijken hoe we hier op aan kunnen sluiten", stelt Van Berlo (De Zwijger, 2012b).

¹⁴ In 2000 heeft de gemeente Amsterdam Bureau Broedplaatsen opgericht om betaalbare ruimte te creëren/bieden aan creatieven.

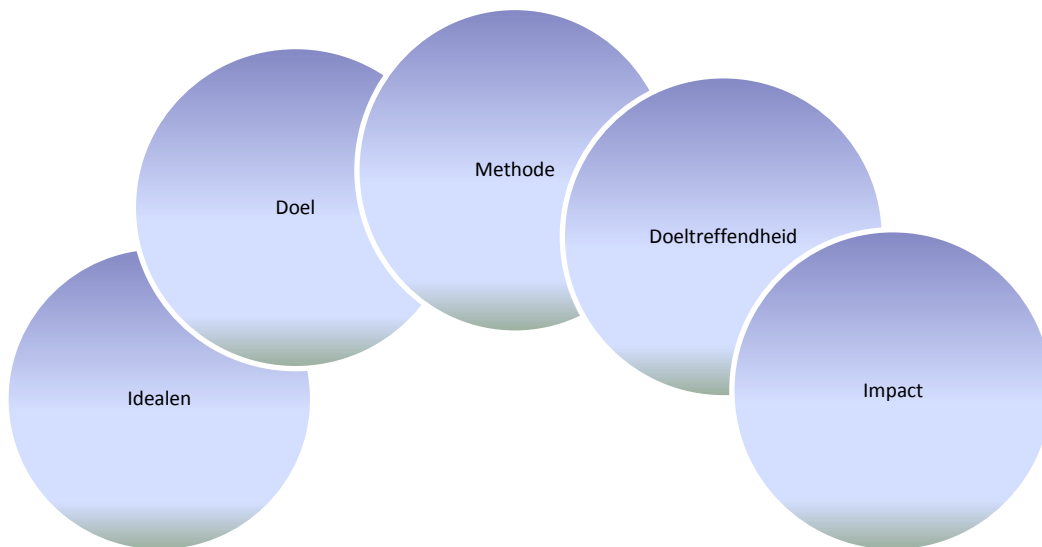
Methode

Met de inzet van deze tools poogt de gemeente Amsterdam expliciet digitale concepten als crowdsourcing en collective intelligence te operationaliseren om de burger te betrekken in het dilemma van de leegstand. Door middel van twee website analyses onderzoek ik hoe tijdelijkheid wordt ingezet op een manier die ten gunste kan zijn voor de stad en hoe de stedeling hierbij wordt betrokken. Ik betrek hierbij beleidsplannen, die op de verschillende sites van de gemeente openbaar zijn gemaakt. Welke doelen en idealen liggen aan deze tools ten grondslag en in hoeverre hebben ze bereik, zijn ze doeltreffend en hebben ze impact?

Het onderzoeken van deze tools laat zien dat de platformen vormgegeven zijn, zowel het design als de beloofde impact dragen ideologische beloftes. Belangrijk is echter wel dat ze helpen een dialoog met de burger te creëren. Ze moeten alleen niet worden benaderd als ‘magic wand’, een allesomvattende toepassing. Argument is dus dat technologie een dialoog kan aanwakkeren maar niet kan starten.

Matrix

Elk platform zal ik analyseren met behulp van de volgende peilers, zie figuur 1;

Figuur 1: Peilers analyse digitale platformen gemeente Amsterdam.

Doel

Vanuit welke doelen zijn de platformen opgestart?

Idealen

Welke idealen liggen hieraan ten grondslag? Is het technologisch imaginaire hier duidelijk zichtbaar?

Methode

Voor welke digitale ‘methode’ heeft de gemeente Amsterdam hier gekozen? Bijvoorbeeld crowdsourcing/ collective intelligence of een wedstrijdvorm?

Doeltreffendheid

Hoe makkelijk is het voor de gebruiker iets in te dienen? Hoe snel komen we hier (*clickpath*) en onder welke voorwaarden kan men iets indienen?

Impact

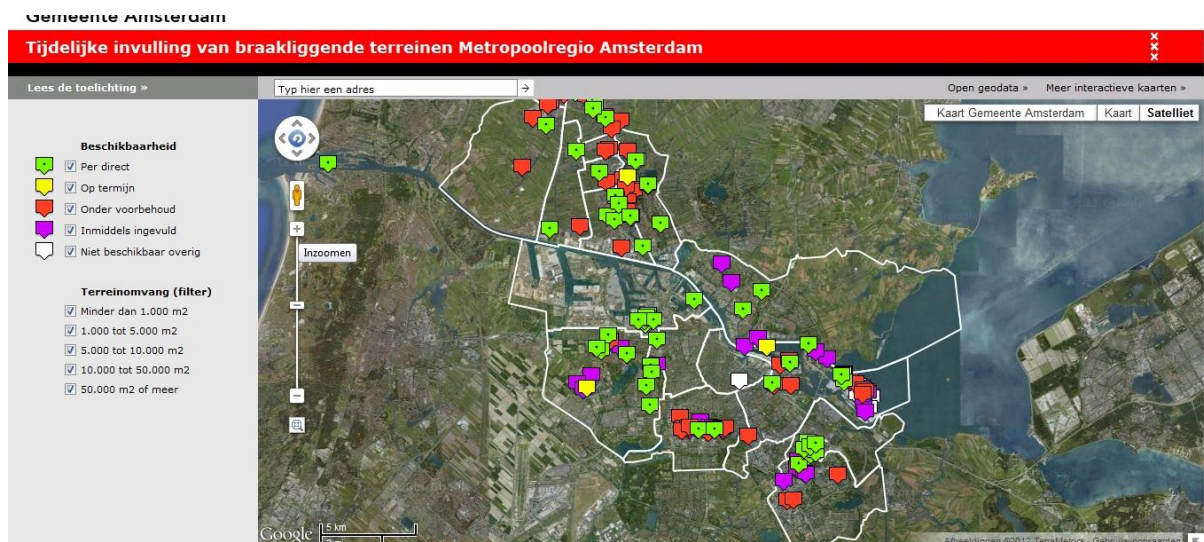
Analyse van aanwezige statistieken en forumactiviteit. Wat wordt er gedaan met de inzendingen? Welke resultaten zijn zichtbaar?

Aan de hand van deze punten kijk ik in hoeverre de digitale platformen ondersteunend zijn aan de tijdelijke invulling van braakliggend terrein in Amsterdam. De vraag centraal dus: hoe kan een platform echt bijdragen aan het aanwakkeren en bevorderen van de dialoog tussen gemeente en burgers en burgers daarbij inzetten voor stadsplanning? Kunnen door dit soort platformen nieuwe interacties ontstaan? Helpt een specifieke programmering dit proces op gang?

3.2 Test-case 1: het digitale overzicht van braakliggend terrein Amsterdam

De gemeente Amsterdam presenteert de interactieve kaart ‘Braakliggend terrein’, zie figuur 2.¹⁵ Deze kaart geeft locaties en nadere informatie (duur, mogelijkheden/bestemming, grootte en contactpersonen) weer van leegstand en braakliggend terrein in de regio Amsterdam (Amsterdam, Diemen, Zaanstad en Velsen). De Dienst Ruimtelijke Ordening is verantwoordelijk voor de interactieve kaart.

¹⁵ Te bezoeken via http://www.gisdro.nl/braakliggende_terreinen/.

Figuur 2: Interactieve kaart 'Tijdelijke invulling van braakliggende terreinen Metropoolregio Amsterdam', verkregen via http://www.gisdro.nl/braakliggende_terreinen/ op 7 juli 2012.

De ontstaansgeschiedenis van deze interactieve kaart is bottom-up geweest.¹⁶ Vanuit de LinkedIn groep Onder-Tussen, bestaande uit architecten, planners, stedenbouwkundigen, artiesten en anderszins creatievelingen, werd zorg uitgesproken over de toenemende leegstand in Amsterdam. Ze pleitten allen voor een overzicht van leegstaand en braakliggend terrein in Amsterdam en regio, zodat hier beter op ingespeeld zou kunnen worden. Ook het grafische overzicht van bureau Temp.Architecture heeft de gemeente geïnspireerd deze interactieve kaart te ontwikkelen. Dit pleidooi werd opgepakt door de Dienst Ruimtelijke Ordening van de Gemeente Amsterdam en op 23 juni 2011 is de kaart gelanceerd (Gemeente Amsterdam, 2012).

De locaties op de kaart zijn beschikbaar voor tijdelijke initiatieven. De kaart informeert geïnteresseerden, ofwel toekomstige initiatiefnemers, onderzoekers of anderszins, over de leegstand en de status ervan. De terreinen zijn verdeeld in verschillende categorieën voor tijdelijk gebruik: direct beschikbaar, op termijn beschikbaar, onder voorbehoud beschikbaar, inmiddels ingevuld en niet beschikbaar/overig (Gemeente Amsterdam, 2012).

Doel

Het doel van de interactieve kaart is het bieden van een overzicht, inzicht en informatie rond de leegstand en tijdelijke invulling van braakliggend terrein in de regio Amsterdam om het terrein zelf en de omgeving van zo'n terrein levend te houden (Gemeente Amsterdam, 2012). Secundair doel is het betrekken van stedelingen bij het invullen van deze 'verloren' plekken.

¹⁶ Bottom-up verwijst hier naar de benadering waarbij de eerste stap vanuit de stedelingen wordt genomen om hun wensen en behoeftes te vervullen in plaats van een gemeentelijk initiatief (top-down).

Idealen

“Door braakliggende terreinen tijdelijk aan de buurtbewoners te geven en hen zelf te laten kiezen voor de invulling en voor het onderhoud, wordt het ook de plek van de buurt waar bewoners samen komen en samen voor hun eigen leefomgeving zorgen. Op grote terreinen, aan de rafelranden van de stad, zouden bijvoorbeeld tijdelijke huisvesting, bebouwing of festivalterreinen kunnen verrijzen.” (Gemeente Amsterdam, 2012, p.35)

Dit uit een document van de gemeente Amsterdam opgenomen citaat suggereert een wat idealistische houding ten grondslag aan de invulling van leegstand. De plekken worden echter niet werkelijk aan de buurtbewoners ‘gegeven’; zij kunnen een plan indienen en hopelijk wordt daar gehoor aangegeven.

Ingezette methode

De ingezette methode is het bieden van een overzicht en informatie door middel van een interactieve kaart over de leegstand en beschikbaarheid van deze terreinen voor tijdelijke initiatieven in Amsterdam. De kaart verwijst dus door en werkt, zo stelt de gemeente, “drempelverlagend” voor initiatiefnemers (Gemeente Amsterdam, 2012). “De digitale aanklikbare kaart is in feite een vorm van open-data die past in de geest van de Hervormingsagenda van de ruimtelijke sector.”(Gemeente Amsterdam, 2012).

Doeltreffendheid

Het is voor een toekomstige initiatiefnemer relatief gemakkelijk informatie te vinden over de betreffende kavel naar haar interesse. De aangeboden informatie varieert echter wel qua uitvoerigheid. Bij veel kavels is een contactpersoon te vinden, soms staat enkel een pachtbedrijf genoemd. Het is voor de ‘gewone’ stedeling moeilijk in te schatten wat er verwacht wordt bij het contact zoeken. Er wordt geen formulier of plan van aanpak gegeven welke een handvat kan zijn voor aanmelding. Ook is geen directe informatie beschikbaar over de voorwaarden waaronder men een initiatief in kan dienen. Dit maakt dat de site weliswaar gemakkelijk toegankelijk is en weinig ‘levels’ draagt, maar wel vragen oproept.

Impact

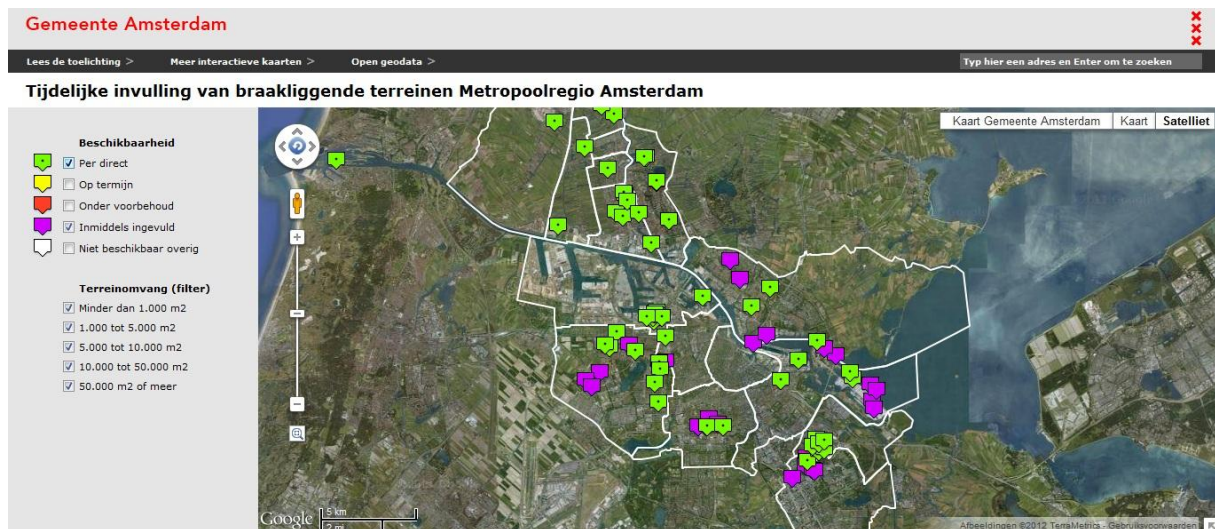
In een presentatie van Sacha Stolp (Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam) op de conferentie *Social Cities of Tomorrow* op 17 februari 2012 in Amsterdam presenteerde ze de interactieve kaart en gaf ze een kijkje in de statistieken van de website.

In de eerste maand (juli 2011) trok de website 7000 unieke bezoekers. Inmiddels (tussen juli en december 2011) heeft de kaart geresulteerd in 90 initiatieven, waarvan 50 op het gebied van recreatie, 20 rond moestuinen/landbouw en 17 in de categorie huisvesting. Er zijn nog 27 initiatieven in voorbereiding. Verder willen drie andere gemeentes op de kaart geplaatst worden.

De statistieken laten redelijk goede bezoekerscijfers zien, en de initiatieven die zijn ontstaan vanaf het ontstaan van de kaart zijn ook behoorlijk in aantal in vergelijking met de tijd voorafgaand aan de websitelancering. Door informatie over leegstand via het internet te publiceren ondersteunt deze tool de doelstellingen van de Dienst Ruimtelijke Ordening; namelijk het inzichtelijke maken van aanbod van leegstaande kavels en hierbij de bezoeker/geïnteresseerde de mogelijkheid geven direct contact op te nemen met de verantwoordelijke ambtenaar via e-mail of telefoon.

Wat laat de kaart zelf zien, hoeveel plekken zijn ‘inmiddels ingevuld?’

De interactieve map laat in augustus 2012 zien dat 25 kavels binnen de categorie ‘inmiddels ingevuld’ zitten. Wanneer de categorie ‘per direct beschikbaar’ ernaast gehouden wordt, is deze overduidelijk dominant, zie figuur 3. Dit is echter niet verwonderlijk, de kans dat een meerderheid van de leegstand al tijdelijk ingevuld zou zijn is klein. Het laat wel een toenemend succesvolle toepassing zien.

Figuur 3: Screenshot interactieve kaart ‘Tijdelijke invulling’ van Gemeente Amsterdam op 10-08-2012.

Bereik

De Dienst Ruimtelijke Ordening besteedt specifiek aandacht aan het bereiken van hun publiek. De inzet van sociale media kan daarbij volgens hen niet worden onderschat, deze heeft een faciliterende rol:

Daarnaast wordt door een brede inzet van sociale media LinkedIn en Twitter bijgedragen aan het blijvend informeren en interesseren van potentiële initiatiefnemers. Op Twitter wordt de hashtag #blt020 gebruikt. De toegevoegde waarde van sociale media bij de nieuwe aanpak van gebiedsontwikkeling wordt steeds duidelijker. Ook bijvoorbeeld bij zelfbouw, erfpacht en ‘groene daken’ wordt er gebruik gemaakt van Twitter, LinkedIn of Facebook. Sociale media helpen stakeholders heel snel hun kansen te inventariseren en initiatieven te nemen.

(Gemeente Amsterdam, 2012, p.37)

Het inzien van de affordances die digitale technologieën en nieuwe media bezitten door de Dienst Ruimtelijk Ordening is hier van groot belang. De extra aandacht die hieraan wordt besteed ondersteunt het doel van de interactieve kaart.

Dataset

Gebruikers kunnen de datasets die aan de interactieve kaart ten grondslag liggen downloaden. Dit is een goede zet in het kader van transparantie in leegstandgegevens. Bij het downloaden ontvangt men echter een viertal bestanden met relatief ongebruikelijke bestandsextensies. Er wordt tevens niet aangegeven met welk programma deze bestanden te openen zijn, zo wordt een extra barrière opgeworpen voor de gebruiker, namelijk het downloaden, installeren in inlezen in de software. Het wordt de gebruiker zo erg moeilijk gemaakt de datasets te lezen. Door het kiezen van deze bestandsextensies sluiten ze een groot deel van de bevolkingsgroepen uit. Enkel zeer gevorderde datagebruikers snappen hoe ze met deze set moeten omgaan.

Discussie

Kijkend naar het doel en vervolgens de statistieken, de activiteiten, toegankelijkheid, de resultaten en het impact van deze tool lijkt de uitwerking succesvol. Onder het mom van 'het eerlijk terug geven van ruimte aan de bewoners' zoals Barbara Ponteyn stelt in Tijdelijk Amsterdam, is een goede aanzet (Gemeente Amsterdam, 2012, p.35).

In de vaart van de economie is er veel plaats gemaakt voor nieuwe bouwprojecten, buurthuizen en sportvelden moesten hun plek verruilen. Middels de interactieve kaart stelt de gemeente 'ownership' aan de stedelingen en hun stad terug te geven, nu vele kavels tijdelijk niet afgebouwd kunnen worden.

De interactieve kaart lijkt geresulteerd te hebben in vele stedelijke interventies, op plekken die voorheen 'verloren' waren. Het laat zien dat digitale technologieën en nieuwe media de affordances dragen die kortstondige invulling goed kan gebruiken, met name op het gebied van promotie en verspreiding. De kaart voegt tevens het gevoel toe dat er wat aan deze plekken gedaan wordt, doordat de stedeling daadwerkelijk de informatie gevisualiseerd ziet op het scherm.

3.3 Test-case 2: de website AmsterdamOpent.nl

AmsterdamOpent.nl is het crowdsourcing platform van de Gemeente Amsterdam, zie figuur 4.

Figuur 4: Gemeente Amsterdam, verkregen via www.amsterdamopent.nl op 8 juli 2012.

De website is de uitkomst van een experiment van de gemeente Amsterdam. De gemeente test hier crowdsourcing, cocreatie en open innovatie bij publieke vraagstukken. Deze publieke vraagstukken zijn niet van de overheid alleen, zo stelt de gemeente, de complexe uitdagingen zijn ook van het publiek (De Zwijger, 2012c). En ze vragen om een eigentijdse nieuwe benadering. Met deze insteek startte de gemeente in december 2011 met een crowdsourcing-project rond drie vraagstukken te weten fietsparkeren, toekomst van de Wallen en het energie vraagstuk. Dit project duurde tot 1 mei en vervolgens is het project geëvalueerd. Het is de gemeente goed bevallen input te krijgen van stedelingen en ze zijn doorgeshaan met de website AmsterdamOpent. Hier staan nu twee vraagstukken gepresenteerd om mee te denken over de stad. Welke applicatie kan een wijk beter maken of de stad als systeem slimmer? Welke data zou je als stedeling goed kunnen gebruiken?

Doel

Het doel is om door crowdsourcing de inwoners van Amsterdam te betrekken bij stedelijke vraagstukken, zoals stadsplanning. Crowdsourcing wordt hier gebracht als het nieuwe participatiemiddel van de overheid.

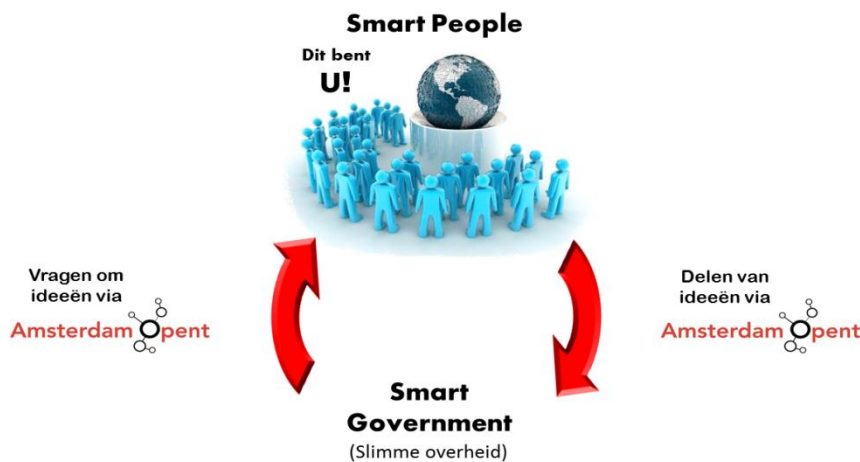
Met het crowdsourcing platform AmsterdamOpent experimenteert en faciliteert de gemeente Amsterdam de wisselwerking tussen gemeentelijke diensten en gebruikers daarvan. Crowdsourcing vanuit het publieke domein wordt namelijk als kansrijk gezien om de betrokkenheid in steden te vergroten en samen te werken aan een slimmere stad, ook wel Smart City genoemd (AmsterdamOpent.nl, 2012).

Methode

De toepassing van open innovatie die de gemeente inzet is crowdsourcing. Onder het motto dat velen meer weten dan één, probeert de gemeente hier de wisselwerking tussen gebruikers (de stedelingen) en de diensten te bevorderen. Er is mogelijkheid tot het indienen van ideeën in twee categorieën: open data en applicaties voor Amsterdam. De gebruiker kan de ingediende ideeën bekijken en middels een forumfunctie opmerkingen hierover plaatsen. Door deze functie faciliteert AmsterdamOpent een dialoog.

Idealen

Op AmsterdamOpent wordt een erg utopisch beeld van participatie geschetst. Dit komt mede door de taal die gesproken wordt. Dit platform springt expliciet in op de beloftes rond het concept van crowdsourcing op en brengt dit als een wereldverbeterende tool. “Meedoen = bijdragen aan een *Smart City*.” is een van de eerste claims die de bezoeker tegenkomt als de projectomschrijving wordt geopend.

Figuur 5: Figuur van het platform AmsterdamOpent.nl, van <http://amsterdamopent.nl/index/page/id/26> op 26 juli 2012.

De gemeente lijkt uit te gaan van enkel slimme mensen die slimme bijdrages leveren en spreekt deze ook als zodanig aan. In een evaluatie van de eerste maanden van het crowdsource project zegt projectleider AmsterdamOpent Katalin Gallyas: “Ik zag een mooie doorsnede van de samenleving, een echte kruisbestuiving, dat inspireerde mij heel erg (De Zwijger, 2012b).” Het is erg idealistisch om te stellen dat crowdsourcing een mooie kruisbestuiving van de samenleving oplevert. Studies naar crowdsource projecten leren ons dat het vaak om een kleine minderheid gaat die groots participeert, de rest is enkel passief (Van Dijk & Nieborg, 2008; Rushkoff, 2007).

Doeltreffendheid

Als het gaat over doeltreffendheid is het moeilijk het gevoel te negeren dat je als gebruiker niet echt ‘geïnspireerd’ wordt om mee te denken met de gemeente. AmsterdamOpent straalt luiheid uit, men vraagt om input bij twee specifieke vraagstukken en laat daarbij alles open. Er wordt de gebruiker gevraagd welke datasets hij denkt nodig te hebben. Dit lijkt de omgekeerde wereld, het is voor een stedeling moeilijk in te schatten welke data je kan gebruiken als je niet eens weet welke data de gemeente voor handen heeft. Op dit punt slaat de gemeente de plank mis, het feit dat data via internet benaderbaar is maakt niet dat participatie wordt uitgelokt. Hoewel het makkelijker is om data te benaderen is deze in feite altijd via het stadhuis te raadplegen.

Op de site wordt uitgelegd aan de hand van pointers waarom je mee zou moeten doen. “[Waarom je idee/data-aanvraag indienen?] Om bij te dragen aan het inzichtelijk krijgen van de data behoefte, als 100 personen *beargumenteerd* naar dezelfde databron vragen is het eenvoudiger om deze beschikbaar te krijgen.”

Ik vergelijk het initiatief hier met Data.Gov.Uk Beta, het initiatief van de Britse overheid om data te ontsluiten aan zijn burgers, waar direct duidelijk is dat er 8669 relevante datasets beschikbaar zijn; de data worden letterlijk aangereikt.¹⁷ Als burger word je gevraagd mee te denken, mocht je iets met de datasets willen wat niet op de site kan, dan pas moet je actie ondernemen en de regering actief benaderen op eigen initiatief. Niet op voorhand zoals bij AmsterdamOpent dat de indruk wekt open te zijn, maar de bezoeker vervolgens aan zijn lot overlaat. In het streven naar open innovatie, moet de gemeente wellicht data aanreiken (zoals Data.Gov.Uk) en dan pas de dialoog willen aangaan.

Opvallend is tevens dat Engels en Nederlands door elkaar heen wordt gebruikt. Dit gaat ten koste van de consequentie en professionaliteit die de site uit zou moeten dragen.

Impact

De site van AmsterdamOpent biedt geen zicht op statistieken. Via e-mailcontact met projectleider Isabel Brouwer van Innovatiemotor Amsterdam (IAM) heb ik de statistieken aangevraagd. Het aantal unieke bezoekers ligt op 185, gerekend vanaf 18 juli (een maand na lancering). 11% is via zoekmachines binnen gekomen, 43% via link op andere pagina en 46% direct. Dit aantal valt tegen, zo bevestigt ook Brouwer (IAM). Vooral in vergelijking met het eerste crowdsourcing-project, lijken er weinig ideeën binnen te komen en weinig interactie te ontstaan op het forum.

Er zijn zelfs, zonder statistieken, verder een aantal dingen af te lezen. Sinds begin mei zijn er 14 ideeën voor applicaties binnen gekomen (momentopname AmsterdamOpent.nl op 1 augustus 2012). In de categorie ‘open data’ zijn er 4 ideeën ingediend. Dit zijn relatief lage aantallen. Daarnaast wordt er bijna niet gereageerd op de binnengekomen ideeën. De wisselwerking tussen gebruikers onderling is bijna nihil, de reacties komen vaak alleen van Brouwer. Dit is onwenselijk, omdat het

¹⁷ DataGovUK Beta is te bezoeken via: <http://data.gov.uk/>.

aangeeft hoe weinig stedelingen op elkaar reageren, en anders dan gesuggereerd in de utopische projectomschrijving.

De gemeente wil open zijn over cijfers, maar cijfers met de ‘performance’ van haar projecten, zoals hier, houden ze voor zichzelf. Daar kan je zien dat data wordt gedeeld, maar alleen ‘als het de gemeente uitkomt’.

Op 19 oktober wordt er een bijeenkomst georganiseerd door de gemeente om de ingediende ideeën te bespreken waarop is gestemd, om zo te kijken welke gerealiseerd kunnen worden. In een gesprek met Brouwer wordt duidelijk dat deze datum nog niet definitief is wegens het tegenvallende aantal concrete ideeën. Op dit moment wordt weinig gestemd. Het is dus onduidelijk wat überhaupt besproken kan gaan worden in oktober. De impact van dit project is dus ook zeer twijfelachtig.

Bereik

Brouwer (juli, 2012) legt uit hoe ze de promotie van het project gaan aanpakken.

We gaan het [de vraagstukken op AmsterdamOpent] de komende weken ook actief promoten, in eerste instantie door gericht groepen aan te spreken om hun data vraag of app idee te plaatsen. Dit omdat de twee vragen die er nu gesteld worden, als pilot, nog best breed zijn. We vragen thematisch mensen mee te denken via bijvoorbeeld linked-in groepen. De thema’s zijn weer verbonden aan de thema’s van de wedstrijd www.appsforamsterdam.nl. In tweede instantie zullen we het ook breder gaan promoten. In de toekomst, als de pilot succesvol is, zullen er meer specifieke vragen gesteld kunnen worden.

Ook dit platform gebruikt de inzet van sociale media ter ondersteuning van hun doel. Echter is het onduidelijk op de site of het aanspreken van de genoemde doelgroepen ook gebeurd/geslaagd is, de activiteit is niet toegenomen. Daarnaast lijkt begin juli (maand na lancering) relatief laat om de promotie te starten.

Discussie

AmsterdamOpent schetst een utopisch beeld van participatie, maar levert een wit canvas. In de doelomschrijving wordt expliciet aangegeven dat men de wisselwerking tussen de gemeente en de stedeling te wil faciliteren. Op dit moment is er echter weinig wisselwerking te herkennen, de stedeling wordt niets aangereikt. Geen handvatten zodat duidelijk wordt welke data beschikbaar en opvraagbaar zijn. Teveel vrijheid werkt in dit geval vrijblijvend en remmend. Het is teleurstellend dat de activiteit op deze site beduidend minder is dan in de eerste trial die gelanceerd werd in 2011. Aan de eerste editie zat een uitgebreide programmering gekoppeld via Pakhuis de Zwijger. Er werden vier avonden georganiseerd waarbij aanwezigen konden meedenken bij de inrichting, het proces en de evaluatie van het project AmsterdamOpent. Deze avonden zijn goed gepromoot, bezocht en er werd aan dit project enthousiast meegedaan. Mogelijk is het ontbreken van een uitgebreide programmering

rond het project een reden dat de activiteit op de website te wensen over laat. Het is belangrijk om te begrijpen dat technologie onze fysieke relaties en vertrouwen kan verrijken, in plaats van ze te vervangen.

Ter afsluiting

Digitale technologieën en nieuwe media dragen de affordances die kortstondige invulling goed kan gebruiken. Hoe kan een platform echter echt bijdragen aan het aanwakkeren en bevorderen van de dialoog tussen gemeente en stedelingen en stedelingen daarbij inzetten voor stadsplanning? Kunnen door dit soort platformen nieuwe interacties ontstaan? Helpt een specifieke programmering dit proces op gang?

Ik heb twee digitale platformen van de gemeente Amsterdam bekeken aan de hand van hun doelen, onderliggende idealen, methode, doeltreffendheid en impact. Beide pogen ze de inwoners als waardevolle bron te betrekken in verschillende stedelijke dilemma's, zoals tijdelijke invulling van leegstand. Op dit moment lijkt de interactieve kaart van de Dienst Ruimtelijke Ordening doeltreffend en zijn impact te hebben. Het is duidelijk voor de bezoekers van deze website wat er mogelijk is. In een relatief simpele interface zit veel rijke informatie. Tevens wordt er aandacht besteed aan de promotie en verspreiding van resultaten verspreid via sociale media. De resultaten spreken verder voor zich, er is een groot aantal initiatieven uit voortgekomen.

Het crowdsource platform AmsterdamOpent lijkt daarentegen de plank mis te slaan. Doeltreffendheid en impact lijken laag, de beloftes hoog en de activiteit laat te wensen over. Het is gestoeld op utopische aannames en designkeuzes. Door het ontbreken van een specifieke programmering lijkt deze niet het juiste publiek te triggeren en te inspireren. Daarnaast bestaat er nog een oud 'AmsterdamOpent' platform, van het eerste (succesvolle) experiment, het is daardoor voor de gebruikers op het eerste zicht niet erg duidelijk welke de meest recente is.

Het handelingsmoment lijkt voor een deel verschoven naar de stedeling die technologie kan gebruiken om zijn wereld vorm te geven. Als er kritisch naar AmsterdamOpent gekeken wordt doet deze site dit niet, het wekt enkel de *indruk* het handelingsvermogen richting de stedeling te leggen. Zoals De Waal al schreef: "Open data initiatieven bieden een belangrijk initiatief. Maar de kans dat alleen door het aanbieden van een open platform een publiek domein tot stand komt is niet heel groot. Een programmering dat overlap tussen bepaalde groeperingen kan aanbrenge of publieken rond verschillende issues kan organiseren of zaken onder collectief beheer kan brengen, kan daarbij mogelijk een belangrijke bijdrage leveren (2012, p.277)."

Voor het aanwakkeren van een dialoog, het cultiveren van vertrouwen en het legitimeren van de rol van de stedeling in het betrekken bij stedelijke dilemma's is er dus meer nodig dan enkel het aanbieden van een platform. Dit laat de case van AmsterdamOpent ons zien. De interactieve kaart van Dienst Ruimtelijke Ordening laat echter zien dat een digitaal platform een goede ondersteunende rol kan bieden van het beleid, dat zijn doel ruimschoots behaalt.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was tweeledig: 1. om de relevantie van tijdelijkheid in stadsplanning aan te tonen, en 2. om aan te tonen dat digitale platformen ondersteunend kunnen zijn in relatie tot deze tijdelijkheid. “Temporary uses might be part of a solution to the challenges that are facing the cities as they are facing to adapt to the conditions of the twenty-first century” (Bishop & Williams, 2012, p. 4). De praktijk van urbanisme lijkt te veranderen onder invloed van de crisis, de-industrialisatie, globalisatie, homogenisering en onze perceptie hierdoor op tijd, ruimte en de verhouding met de stad. De nieuwe stijl van urbanisme gaat over het herontwerpen van activiteiten, processen, netwerken en programma's. Tijdelijkheid en flexibiliteit worden in toenemende mate belangrijk. Bestuurlijk wordt er steeds meer op de toenemende tolerantie ten opzichte van experimentele en avontuurlijke stadsplanning ingespeeld. In het kader van stedelijke planning en het inzetten van crowdsourcing en collectieve intelligentie lijkt het, onder de omstandigheden van de huidige tijdsgeest waar verandering een permanente factor blijkt en participatie van stedeling/regering hoog in het vaandel staat, een goede toepassing om de betrokkenheid van burgers te voeden.

Vanzelfsprekend moet het gesprek over de toekomst van de stad ook door de inwoners ervan gevoerd worden. Waarom? Stedelingen hebben goede ideeën en vaak zijn deze innovatiever dan die van ambtenaren of bestuurders van die steden. “And because increasingly, people have the means to actually build and implement these services – not as centralized, closed, top-down systems we think of as public services today, but as distributed, participatory web-based systems built using data open to all” (Geraci, 2009). Het beter benutten van de wijsheid binnen groeperingen/ publieken is een kans en manier om beter gebruik te maken van de kennis en expertise die aanwezig is in een samenleving. Dankzij onder andere het web en tools zoals crowdsourcing en collectieve intelligentie zijn deze makkelijker te benutten (De Waal, 2012).

De twee cases van de gemeente Amsterdam lieten zien dat het handelingsvermogen voor een deel naar de stedeling is verschoven. Eén case liet zien enkel de *indruk* te wekken van het betrekken van de stedeling, en draagt hierbij vele utopische beloften. De interactieve kaart van de Dienst Ruimtelijke Ordening bleek een goed startpunt. Ik heb aangetoond dat voor het aanwakkeren van een dialoog, het cultiveren van vertrouwen en het legitimeren van de rol van de stedeling in het betrekken bij stedelijke dilemma's meer nodig is dan enkel het aanbieden van een digitaal platform. Dit is maar het halve werk. Het real-life interactie aangaan op de site, en het koppelen van een programmering voor verspreiding en promotie aan de platformen is cruciaal om ze te laten slagen. Technologie moet niet als magie worden beschouwd, het is een waardevolle toevoeging, een verrijking. Platformen kunnen op hun manier ondersteunend zijn aan het beleid en experiment en innovatie zijn in stedelijke context van grote waarde.

Concluderend, de benadering van crowdsourcing en collectieve intelligentie onderstreept de relevantie van het nemen van ‘ownership’ door zowel stedelingen als overheid, in dit geval de gemeente Amsterdam. Het betrekken van de probleemeigenaar bij het probleem en het proces om dit probleem op te lossen is een aanbeveling, het resulteert in grotere betrokkenheid van stedelingen. Daarnaast stelt Beunders: “Vertrouwen in elkaar is het sleutelwoord van alle studies over de autonomie van de burgers en de relatie met de overheden” (De Groene Amsterdammer, 2012 p. 39).

Dit onderzoek heeft de voornamelijk top-down benadering onderzocht van inzetten van digitale platformen door de gemeente Amsterdam ter ondersteuning van urbanisme. Nader onderzoek is nuttig om inzicht te verkrijgen in de motivatie van de stedeling om te participeren. Daarnaast lijkt het interessant de mogelijk ondersteunende rol te onderzoeken van digitale technologieën bij bottom-up georiënteerde stedelijke interventies. Deze zogenaemde ‘pop-up’ evenementen zijn een fenomeen van de laatste jaren en veel te zien in stedelijke context. Maakt de draagkracht van sociale media en netwerken deze interventies makkelijker? Wellicht versterken digitale technologieën stedelingen in het claimen van hun stad, mensen te verzamelen en stedelijke interventies te organiseren.

Bibliografie

Atlee, T., Benkler, Y., Homer-Dixon, T., Lévy, P., Malone, T., Martin, R. H. P., Masum, H., e.a. (2008). *Collective Intelligence: Creating a Prosperous World at Peace*. (M. Tovey, Red.) (1e ed.). Earth Intelligence Network.

Brabham, D. C. (2009). Crowdsourcing the Public Participation Process for Planning Projects. *Planning Theory*, 8(3), 242–262. doi:10.1177/1473095209104824

Brabham, D. C. (2012). Motivations for Participation in a Crowdsourcing Application to Improve Public Engagement in Transit Planning. *Journal of Applied Communication Research*, 0(0), 1–22. doi:10.1080/00909882.2012.693940

Chan, K. (2012, mei 8). How Pop-Up Architecture is Changing Our Relationship to the Built Environment, From Brooklyn's DeKalb Market to Oakland's Popuphood | Artinfo. *BLOUIN ARTINFO*. Verkregen juli 6, 2012, van <http://artinfo.com/news/story/802841/pop-up-populism-how-the-temporary-architecture-craze-is-changing-our-relationship-to-the-built-environment>

Chesbrough, H. W. (2006). *Open Business Models: How To Thrive In The New Innovation Landscape*. Harvard Business Press.

Cove, S. (2007, 7 december). What Does Crowdsourcing Really Mean? *WIRED*. Verkregen augustus 10, 2012, van <http://www.wired.com/techbiz/media/news/2007/07/crowdsourcing?currentPage=all>

Dijck, J. V., & Nieborg, D. (2009). Wikinomics and its discontents: a critical analysis of Web 2.0 business manifestos. *New Media & Society*, 11(5), 855–874. doi:10.1177/1461444809105356

Engelen, E. (2012). Weg Zakt het Droompaleis, het Moeras in. NRC Weekend, zaterdag 23 & zondag 24 juni 2012. P.2 opinie & debat.

Estellés-Arolas, E., & González-Ladrón-De-Guevara, F. (2012). Towards an Integrated Crowdsourcing Definition. *Journal of Information Science*, 38(2), 189–200. doi:10.1177/0165551512437638

European Commission. (2007). *State of European Cities Report*. Studie uitgevoerd door de European Commission.

Geiger, D., Seedorf, S., Schulze, T., Nickerson, R., & Schader, M. (2011). Managing the Crowd: Towards a Taxonomy of Crowdsourcing Processes. *Proceedings of the Seventeenth Americas Conference on Information Systems*. Verkregen van http://schader.bwl.uni-mannheim.de/fileadmin/files/publikationen/Geiger_et_al._-_2011_-_Managing_the_Crowd_Towards_a_Taxonomy_of_Crowdsourcing_Processes.pdf

Gemeente Amsterdam. (2011a). Dienst Wonen, Zorg en Samenleving. "Leegstand in Amsterdam: inzet op gebruik, aanpak van leegstand". Verkregen van <http://bureaubroedplaatsen.amsterdam.nl/publicaties/Ruimtelijke-en-stedelijke-ontwikkeling>

Gemeente Amsterdam. (2011b). OntwikkelingsAlliantie. "Jaarplan Programma Kennisdelen Ruimtelijke Sector." Verkregen van: http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CEcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.amsterdam.nl%2Fpublish%2Fpages%2F448965%2Fjaarplan_programma_kennisdelen_ruimtelijke_sector_def_okt_2011.pdf&ei=whUIUJH_LOPX0QXV3YDQCg&usg=AFQjCNGOryIM0BtHOwz78nTYP_DWytn3rw

Gemeente Amsterdam. (2012). Project Management Bureau. "Tijdelijk Amsterdam". Verkregen van: <http://www.kennisbankherbestemming.nu/sites/default/files/documents/Tijdelijk%20Amsterdam%20%28PMB%20Amsterdam,%20april%202012%29.pdf>

Geraci, J. (2009). The Future of Our Cities: Open, Crowdsourced, and Participatory. O'Reilly Radar. Verkregen van: <http://radar.oreilly.com/2009/04/the-future-of-our-cities-open.html>

Groth, J., & Corijn, E. (2005). Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting. *Urban Studies (Routledge)*, 42(3), 503–526. doi:10.1080/00420980500035436

Hellekson, K. (2009). "Fan Studies 101". Via: <http://khellekson.wordpress.com/2009/03/29/fan-studies-101/>

Hommels, A. (2005). Unbuilding Cities: Obduracy in Urban Sociotechnical Change. Verkregen van <http://mitpress.mit.edu.proxy.library.uu.nl/catalog/item/default.asp?tttype=2&tid=10630&mlid=518>

Hospers, G.J. & Van Dalm, R., (2005), "How to create a creative city? The viewpoints of Richard Florida and Jane Jacobs", foresight, Vol. 7 Iss: 4 pp. 8 – 12

Howe, J. (2008). *Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd Is Driving the Future of Business* (1e ed.). Crown Business.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. NYU Press.

Keen, A. (2007). *The Cult of the Amateur: How Today's Internet Is Killing Our Culture*. Doubleday/Currency.

Lange, A. (2012). Against Kickstarter Urbanism. *The Design Observatory Group*. Verkregen juli 6, 2012, van http://observatory.designobserver.com/feature/against-kickstarter-urbanism/34008/#.T_bJVvdltp0.email.

Lévy, P. (2001). Collective Intelligence. In Trend, D. (Red.), *Reading Digital Culture*. Wiley-Blackwell.

Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., & Kelly, K. (2009). *New Media: A Critical Introduction* (2e ed.). Routledge.

McGuigan, J. (2006). *Modernity and Postmodern Culture*. McGraw-Hill International.

Mechant, P., De Marez, L., Claeys, L., Criel, J., & Verdegem, P. (2011). Crowdsourcing For Smart Engagement Apps in an Urban Context : an Explorative Study. *IAMCR, Proceedings*. conference. Verkregen augustus 11, 2012, van <https://biblio.ugent.be/record/1887102>

Norman, D. (1990). *The Design of Everyday Things*. Doubleday Business.

Quirk, V. (2012). Can you Crowdfund a City? *ArchDaily*. Verkregen juli 6, 2012, van <http://www.archdaily.com/233194/can-you-crowdfund-a-city/>

Richards, G., & Palmer, R. (2010). *Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation*. Routledge.

Smith, R. G. (2003). World city actor-networks. *Progress in Human Geography*, 27(1), 25–44. doi:10.1191/0309132503ph411oa

Surowiecki, J. (2005). *The Wisdom of Crowds: Why the Many Are Smarter Than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies and Nations*. Anchor.

Trend, D. (2001). *Welcome to Cyberschool : Education at The Crossroads in The Information Age*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.

Waal, M. de. (2012). *De Stad Als Interface: Digitale Media en Stedelijke Openbaarheid*. Rijksuniversiteit Groningen.

Wellman, B. (2002). Little Boxes, Glocalization, and Networked Individualism. In M. Tanabe, P. van den Besselaar, & T. Ishida (Red.), *Digital Cities II: Computational and Sociological Approaches*, Lecture Notes in Computer Science (Vol. 2362, pp. 337–343). Springer Berlin / Heidelberg.
Verkregen van <http://www.springerlink.com.proxy.library.uu.nl/content/5gwnj5p8j293qlua/abstract/>

Verwijzingen

Nieuw Amsterdams Peil. (2012). Braakliggende Kavels in Amsterdam Ruimte Voor Creativiteit. Verkregen via: <http://napnieuws.nl/2012/02/01/braakliggende-kavels-in-amsterdam-ruimte-voor-creativiteit/>

De Zwijger. (2012a). Report: Anders Denken, Anders Doen #6. Verkregen via: <http://www.dezwijger.nl/page/43025/nl>

De Zwijger. (2012b). Report Amsterdam Opent #4. Verkregen via: <http://www.dezwijger.nl/page/8950/nl>

De Zwijger. (2012c). Report Amsterdam Opent#1. Verkregen via: <http://www.dezwijger.nl/page/8950/nl>